III
باسی کۆتاییەکان

وەرگێڕانی : سەڵاح حەسەن پاڵەوان

www.dengekan.com
3/15/2007

پاشەکشێی مرۆڤی هۆشمەند
لە نێوان دەسەڵاتی نیشانەو دەسەڵاتی زانینەدا

لەم کاتەدا جیهان لە ژێر کاریگەری ناونیشانە دیارو گەورەکانی وەک شەپۆڵەکانی زانین و تەکنیکە بەدوای یەکەکانی وەک : بە جیهانیبوون و پاش مۆدێرنیزم و ئەندازەی بۆماوەیی بە شێوەیەکی بێ وێنە گۆڕانی بەسەردادێت. گومانی تێدا نیە کە " بەجیهانیبوون " بۆ ئەم گۆڕانەی ئێستا تاکە ناونیشانێکی دیارە . کەواتە ئەم زاراوەیە جێگای سەرنج و ئاڵۆزیە، شوێنی لە پێشینە داگیرئەکات و بووە بە جێی گرنگیپێدان لای ئەو کەسانەی کە لەبواری تێگەیشتەکانیان لەمەڕ دیاردەکە رێک نین لەوانەش داواچی و رۆشنبیر و زانا و هزرڤانان.

ئەم گۆڕانە هەرچەندە رەگورپشەدارە بەو رادەیەش مەزنە ، ئەم گۆڕانە هەرچەندە خێرایە بەو رادەیەش بەرفراوانە. شایەدیش لەسەر ئەم ووتنەمان ئەو ووتووێژانەیە کە لەبارەی کۆتاییەکان وتراوەو دەوترێت وەک: کۆتایی مرۆڤ و مێژوو ، کۆتایی رۆشنبیرو ئایدیۆلۆژیا ، کۆتایی سیاسەت و جوگرافیا ، سەرەرای زۆر ووتن لەسەر (پاش)یەکان بۆ نموونە پاش مۆدێرنیزم و پاش پیشەسازی ، یان پاش زانست وپاش فەلسەفە ، یاخود پاش دەوڵەت و دیموکراسی ...

ئەم زاراوانە دەربارەی کۆتاییەکان و (پاش)یەکان بە شێوەیەکی زاراوەیی و ساویلکانە ناخوێنرێتەوە ، بەو مانایەی ئەم وشانە بریتین لە کۆمەڵێ دابڕاوی بنبڕ و جیاکەرەوە لە نێوان کۆمەڵێ ئەتواری بوون و نەبوون ، ئامادە لە کۆتاییدا ئەو ئامادەیەیە کە دەرئەنجامی رابردووە ، هەروەها ئایندەش ئەوەیە کە دەرئەنجامی ئێستا ئەبێت. کەواتە ئێمە بەرامبەر کۆمەڵێ دەستەواژەین کە راڤەکردنەکەشی بەم جۆرەیە، ئەو جیهانەی ئێستا هەیە ئەوە نیە کە پێشتر هەبووە چ لە رووی زەمەن و فەزاوە یاخود لە رووی سیستەم و ریتم و لە رووی هێزو میکانیزمەکانی ، سەرەرای ئەمەش لەرووی عەقڵانی و مرۆییشەوە . بازدان و تەقینەوەکانی بواری بیرو تێگەیشتن، هاوشانبووە لەگەڵ تەقینەوە تەکنیککان و گۆڕانکارە شارستانیەکان، بۆ ئەوەی نەخشەی پەیوەندیەکان لەگەڵ شتەکاندا تێکبدات و بوار بۆ لەدایکبوونی جۆرێکی نوێ ی بوون و پێکەوە ژیانی مرۆڤ لەگەڵ یەکتریدا بکاتەوە .

<u>بازدانە مەعریفیەکان</u>

لەسەر ئاستی بیر دەیان ساڵە مۆدێرنیزم کەوتوەتە بەر رەخنە ئەو رەخنەیەی هەموو ناونیشان و جێگیریەکانی گرتووەتەوە بە تایبەت سێینەکانی تایبەت بە عەقڵ و ئازادی و پێشکەوتن ، سەرەڕای ئەمەش چەمکی مرۆڤ بە هۆی کەوتنە ژێر زەربەی رووداوە لەپرەکان و بەر تیشک کەوتنی دۆزینەوە مەعریفیە ئاشکراکاندا جێ پێی لەق بووە. فەزای مۆدێرن ئەو تەقینەوانەی کە بە خۆیەوە بینی چ لە بواری بەشە مەعریفیەکان و چ لە بواری مەیدانەکانی مومارەسەدا دەرئەنجامەکەی ئەو چاندنانە بوو کە مۆدێرنیزم چاندی لە بانەتی جێگیری و بەدیهیەکان یائەو دروشم و داوایانەی هەوڵی بۆدان.

کەواتە ئەو رەخنەیەی کە لە رێگایەوە لە عەقڵانی رەخنەیی دەرباز ئەبین ، بۆ ئەوەی بچینە نێو بۆشاییەکانی پاش مۆدێرنیزمەوە، تەنیا بۆ چاککردنی عەقڵ و تامیرکردنی پرۆژە رۆشنگەریەکان نیە ، بەڵکو بە مەبەستی رەخنەگرتنە لە بیر، ئەم کارەش بە هەڵوەشاندنەوەی ئەم پرۆژەیە دێتەدی بە مەبەستی داماڵینی مەبەستە بۆمرێژکراوەکان لەرێگای مومارەسەی تاریک و میکانیزمە ناماقوڵەکانەوە.لەگەڵ ئەوەشدا رەخنەگرتن لە عەقڵ پاشگەزبوونەوە لە عەقڵ و دەسکەوتەکانی رۆشنگەری نیە ، بەرادەی ئەوەی کرانەوەیە بە رووی دورخراوو ناماقوڵ و نەگۆڕاوو نەزانراودا، کرانەوەیە بەرووی هەموو ئەو شتانەی کە مۆدێرنیزم لە فەزای خۆی دوورخستۆتەوە ،واشی لێ کردووە کە خۆی خۆی تەواو بکات و بگاتە تەڵەزگەی خۆی و تەقینەوەی خۆشی ببینێ.

بەم مانایە رەخنەی مۆدێرنیزم مەبەستی دووبارە چاوخشاندنێکی قووڵە بە مەسەلەی حەقیقەت ، لە هەمان کاتدا دارشتنەوەی پەیوەندیەکی نوێیە لە نێوان فیکرو واقیع ، هەروەها ئەو زاراوە بەسەرچوانەش تێپەرێنێ کە جیهانی فیکری مۆدێرنیزمیان لێ پێکدێت و ئەو زاراوانەی کە تا رادەیەکی زۆر کۆنن هەروەک زاراوەکانی وەکئەوکردن و نوێنەرایەتی، نموونەو نوێنەرایەتیکردن، هاوشێوەیی و چونیەکی، راستی و پێویستی ، یەقین و جێگیری ، پاڵاوتن و پاقژکردن ، بنەچەیی و دامەزراندن ، جەوهەری فیکری و عەقڵی پەتی ، خودی باڵاو بەداهاتی بنەچەیی.

دەربازبوون واتە گواستنەوە بۆ ناوچەیەکی فیکری نوێ ، مەشروعیەتی مەعریفی تیادا مومارەسە ئەکرێت لە رێگای برێک تۆڕی نوێی زاراوەی وەک ، زانین و هێز ، دەق و راستی ، یاساکانی ووتارو کردەکانی ووتن ، ئیستراتیژیەتی راڤەکردن و گێرانەوەکانی عەقڵانی ، فیکری پێکهاتەیی و بەردەوامی ، سەرەڕای چەمکەکانی وەک رێکەوتن و گرەوکردن ، گەمەو سەرچڵی (المجازفە) ، پێشێلکردن و برین ، جوڵاندن و ناردن ، جیاوازی و گۆڕاناوی ، بەکاربردن و گۆرینەوە ......

ئەم پێکهاتە نوێیانەی چەمکەکان ، لە پێشێلکردنی فیکری ، بونیادگەری، تێپەرەدا بەرجەستە ئەبن ، لۆجیکی شوناسنامەو هاوشێوەیی هەڵئەوەشێنێتەوە ، چەمکەکانی بابەتی وەکئەوکردن و نموونەو نوێنەرایەتیکردن پەراگەندە ئەکات ، بەرادەی ئەوەش پەیوەندیەکانی نێوان ماناو سەرچاوەو ،

چەمک و واقیع و، نموونەو جێبەجێکردنەکان ئەتەقێنێتەوە، بەمەش وێنەی مرۆڤی هۆشمەندو پێگەیشتوو لە شوێن خۆی ئەهێنێتەلەرزە ، ئەو مرۆڤەی بە نوێنەرایەتی خۆی دەست بەسەر واقیعدا ئەگرێ یا بەهەمان شێوە بەسەر حەزەکانیا سەرئەکەوێ ، بەمەش پاشەکشێی خۆی تۆمارئەکات بەرامبەر بە سیستەمی نیشانەو پێکهاتەکانی ووتار ، یا بەرامبەر بە میکانیزمی حەزو ئامێری دەزگاخوازی ، بەرامبەر بە وەهمەکانی ماهیەت و درزەکانی شوناسنامە ، سەرەرای نەخشەکانی ماتەریال و سوتانەکانی ئەزموون.

دەسەڵاتی نیشانە

جێگای سەرسوڕمان نیە، گەر ئەزموونی مرۆیی سەر بە جیهانی ئاسان و پاقژو تەنک نەبێت و هەروەها بە کەرەستەکانی نوێنەری و دەست بەسەراگرتن و جێگیر و یەقینکردن درکی پێ نەکرێ ، ئەم جیهانە جیهانێکی چروپڕی بونیادە جولێنەر و پەیوەندی ئاوێتەبو و تێکەڵکراوە

. ئەم جیهانە بوارێکە بۆ پێچانەوەو کونوکەلەبەرەکان ، یا بۆ جیاوازی و لەیەک نەچووەکان ، بۆ لەیەکدان و تێکچوون و ، برین و شکانەوەو ، کون و کەلەبەرەکان ، مەحاڵە بۆ مرۆڤ لەگەڵ ئەم جیهانەدا لەگەڵ خودی خۆیدا یەکسان بێت و لەگەڵ ماناکانی خۆیدا جووت بێت ، یاخود خاوەن حەزەکانی خۆی بێت و کۆنترۆڵی زمان و شتەکانی خۆی بکات . لەراستیدا مەحاڵە بکرێت لە نێوان روانین و دەستەواژە ، گرنگی و رووداو ،ووتن و حەز، مەبەست و دروستکردن جووت بوون بێتەدی دی. کەواتە دەرباز بوون لە هەڵخەڵەتاندنی دەستەواژەو شاردنەوەی روانین مەحاڵە.

ئەمەش دەرئەنجامی دانپیانان بە کاریگەری زمانە ، کە لە دۆزینەوەکانی پاش مۆدێرنیزمدا دێتەدی : زمان چیتر بریتی نیە لە ئاوێنە یان پۆشاک یا زمان حاڵ ، بەڵکو زمان خاوەنی بارگەی خۆپارێزیە لە دەسەڵاتی نیشانە و گەمەکانی دەقدا بەرجەستەبووە. دانپیانان بە دەسەڵاتی مانا واتە ئەوەی کە ئەیلێین کەم و زۆر جیاوازی لەگەڵ ئەو مانایە هەیە کە مەبەستمانە. یان بە ووتەیەکی تر : ئەمە ئەوە ئەگەیەنێ ئەوەی ئەیلێین هەمیشە نازانین و مەبەستەمان ئەوەنیە کە ئەیلێین. یاخود ئەوەی مەبەستمانە و ئەمانەوێ ئەوە نالێین . کرۆکی ماناکەش ئەوەیە ئێمە ئەوەندە هزرەڤانترو پێگەیشتووترنین لەوەی کەوای بۆ ئەچین ؛ هەروەها کەمتر جێگیرو راوەستاوین لەوەی کە خۆمان ئەزانین و بۆی ئەچین .

وەهمی وەکئەوکردن

لە بیرو کاردا ئەوەی مومکین بێت بریتیە لە نوێبوونەوەو گۆڕان یان خوڵقاندن و هەمەچەشنی ، ئەویش بە کارکردن لەسەر دەستکەوت و کەرەستەکان ، یان کارکردن لەسەر حەزوو قەناعەتەکان، بە

شێوەیەک نمونەی بیرکردنەوەو سیستەمەکانی ووتار ، جۆرەکانی دەسەلات و سیستەمەکانی پەیوەندی ، یا شێوەکانی هۆش و گرنگیدان بە ئەرکی نەفس بگرێتەوە. ئەمەش ئەبێتە هۆی گۆڕانی چەمکی راستی و گۆڕینی پەیوەندی نێوان فیکرو واقیع ، بەرادەی ئەوەش ئەبێتە هۆی گۆڕینی چەمکەکانی عەقڵ و عەقلانی و عاقڵبوون و وێنەی مرۆڤی هۆشمەند.

– یەکەم مانای عەقڵ ئەگۆڕێت ، چیتر وا لە عەقڵ ناگەین کە جەوهەرێکی میتافیزیکی یان سروشتیە لەگەڵیا جووت ئەبین و ملکەچی سیستەمەکانین ، بە لکو وەکو سیستەمێک بۆ پەیوەندی و دابڕین لێی ئەگەین بە پێی بواری رووداو بنکەی کۆبوونەوەی ئەزموونەکان یاساکانی ئەگۆڕێت، یان بە پێی کاریگەری رۆشنبیری لێی ئەگەین کە بەرجەستەئەبێت لە توانای بونیادنان و گۆڕینی شێوە و نموونە مەعریفی و عەمەلیەکان ، ئەویش بە ئاشکراکردنی ئەو ناتەواوی و کەمبودی و شاردنەوەو داخراویە دەبێت کە تێیدایە .

– دووەم چەمکی عەقلانی ئەگۆڕێت، چیتر ئەو تێگەیشتنە نیە کە بریتی بێت لە جێبەجێکردن و نوێنەرایەتی بابەت و خودەکان ، یاخود بریتی بێت لە بەرجەستەکردنی پرنسیبە پێشینەکان یاخود چوارچێوەیەکی تیۆری ، بەلکو وا ئەزانرێت کە بریتی لە کۆمەلێ لەیەک نزیکردنەوەو مامەلەکردن و چارەسەرکردن ، دووبارە واقیع بەرهەمدێنێ و ، بەرادەی ئەوەش واقیع و سیستەمی خۆی لە رێگای دامەزراندنی ووتار و سەرچاوەکانی ماناوە دروست ئەکات ، ئەمەش دێتەدی یا لە رێگای دەزگاکانی مەعریفەو تەکنیکەکانی زانینەوە ، یا لە رێگای تۆڕەکانی بەکارهێنان و کەنالەکانی بلاوکردنەوەوە.

– سێیەم وێنەی مرۆڤی هزرمەند ئەگۆڕێت ، هزرمەندی چیتر ئەو تێگەیشتنە نیە کە بریتێ بێت لە دامالین لە حەزوئارەزو و لەناوبردنی ناماقولیەکان ، بەلکو ئەو تێگەیشتنەی ئەبێت کە بریتیە لە رێکەوتن کە مرۆڤ لەگەڵ خودی خۆیدا دایئەمەزرێنێ ، بە باسکردنی ئارەزو بروا بە شێوەیەکی عەقلانی ، یا بە شێوەیەکی ئیستاتیکی بیری لێ بکاتەوە وبە شێوەیەکی بەردەوامی و دەساودەسکردن دەریببێنێت .

هەموو ئەمانەش چەمکی حەقیقەت ئەگۆڕن ،مەعریفە چیتر بریتی نابێت لە تەسەورکردن یاخود گوزارەیەک دەربارەی واقیع ، بەلکو پەیوەندیەکە لەگەڵ حەقیقەتی بەرهەمهێنەرو چالاک ، واتە کاری بونیادنان و داهێنانە ، یا بریتیە لە دروست کردن و بەرهەمهێنان ، گۆڕینی سێ گۆشەیی روو کە بابەتەکانی مەعریفەو خودو بەرهەمهێنان و هەروەها بە تەواوی بابەتەکانی مەعریفە ئەگرێتەوە.

بەوەش خودی ممارەسەی فیکری ئەگۆڕێت ، چیتر فیکر بریتی نیە لە جووتبوون لەگەڵ واقیعی ئەزموونی یاخود بریتی نیە لە گەڕان بەدووی بناغەی واقعی ، یان بەرجەستەکردنی پرنسیبی پێشینە هەروەها نموونەی بناغەیی نیە ، بەڵکو بریتی ئەبێت لە گرەوکردن لەسەر ئەوەی کە مرۆڤ بیرو ممارەسەکانی خۆی بگۆڕێت و وەکو خۆیان نەمێننەوە ، بەجۆرێک بواری بۆ برەخسێت کە لە دیاردەو رووداوەکان بگات ، یاخود ئاشکرابوو و جیاوازیەکان بدۆزێتەوە و، گرفت و قەیرانەکان دەستنیشان بکات ، یان لەو تەڵەزگانە دەرچێت کە مرۆڤ خۆی بۆ خۆی ئەیهێنێتە ئاراوە .

بەمجۆرە گواستنەوە لە مۆدێرنیزمەوە بۆ پاش مۆدێرنیزم بەردەوامیەکی عەقڵی نوێیە ، لە بونیادی بوونەوەردا درزێکی دروست کردووە ، بەمەش لە جیهانی ماناوە بۆ سیستەمی نیشانەکان ئەچین، لە فەلسەفەی شوناسنامەو دووبارەبوونەوە رووئەکەینە فەلسەفەی جیاوازی خوڵقێنەر ، لە لۆجیکی رەسەنکردن و بەیەکچوندا بەرەو لۆجیکی گۆڕان و لەدایکبوون ئەڕۆین.

فێڵی نوێنەرایەتی

لەرووی مەعریفیەوە ناوبردنی چەمکی نوێنەرایەتی، چەمکی نوێنەرایەتی لەرووی سیاسیی وچەمکی نموونە لە رووی خوڵقاندنەوە ئەشێوێنێ. لەبەر ئەوەی گەر نوێنەرایەتیکردن وەهمێکی مەعریفی بێت ، ئەوا نوێنەرایەتی فێڵێکی سیاسیە ، و نموونەش وەهمێکی خوڵقیە. لێرەوە گۆڕینی چەمکی راستی لە هەمان کاتدا واتە گۆڕانە لە چەمکی ئازادی و دادپەروەریدا ، بەوەش قۆناغی دیموکراتی نوێنەرایەتی ئەبڕین و بەهەمان رادەش قۆناغی رەوشتی نموونەو پێشەنگیش ئەبڕین. بەو مانایەی گەر مەشروعیەتی مەعریفی تەنیا مەعریفەی راستی نەبێت و بریتی بێت لە بەشداریکردن لە دروستکردن لە رێگای رووداوە مەعریفیەکانەوە ، ئەوا مەشروعیەتی سیاسی پەیوەستدار بە ممارەسەکردنی ئازادیەوە لە رێگای پرنسیبی نوێنەرایەتی دیموکراسیەوە نایەتەدی، بەڵکو بەوە دێتەدی هەرکەسە و لەسەر شانۆی بوونی خۆی بتوانێت ممارەسەی کاریگەری خۆی بکات و دەسەڵاتی خۆی پێکبێنێت . هەروەها مەشروعیەتی خوڵقی تەنیا بەوە نایەتەدی کە تاک یان کۆمەڵێک بەناوی بەهای باڵاوە ممارەسەی نوێنەرایەتی بەسەر خەڵک و مافەکانی خەڵکیەوە بکەن، بەڵکو بەوە دێتەدی هەرکەسە ممارەسە ی بەرپرسیاری بەسەر خودی خۆیدا بکات و ئاگاداری سەربەخۆیی خۆی بێت و بەجۆرێک لەرێی بەشداریکردن لە تەدبیرکردنی گرفتەکان و داماڵینی مانا لە ئەزموونەکانی ژیانی و ئەزموونە ئەنتۆلۆژیەکانی خۆی دروست بکات .

ئەوەش بریتی بوو لە چەند رووبەکی گۆڕانکاری و تواناکان کە دۆزینەوەکانی پاش مۆدێرنیزم لە بیرو مەعریفەدا بەدیان هێنا. ئەمەش شەپۆلێکی نوێیە لە شەپۆلەکانی مۆدێرنیزم ، پێشی

شەپۆلێکی تر ئەکەوێت و بە رادەی ئەوەش تێکەڵی ئەبێت ، ئەم دیاردەیەش دیاردەی بەجیهانیبوونە بە تەکنیک و میکانیزمەکانی.

بۆمبی راگەیاندن

بەهۆی شۆڕشی پەیوەندی و تەقینەوەی زانیاریەکان لەرووی تەکنیکیەوە هەندێ گۆڕانکاری راماڵێنەر هەن کە لەسەر ئاستی گەردونی روو ئەدەن، ئەوانەش لە کۆمپیوتەرو تۆڕە ئەلیکترۆنی و سیستەمە ژمارەییانەدا بەرجەستە ئەبن، هەروەها لە شتەکانی تری وەک تەکنیکە باڵا و نێوەندی ئاوێتەبوو کە بوار بۆ گواستنەوەی دەسکەوت و نیشانەکان یا بۆ بەڕێوەبردنی کاروبار و سامانەکان ئەرەخسێنن ، ئەیرەخسێنن لەمەودایەکی زۆر دورو بە خێراییەکی بێ وێنە، ئەم خێراییەش خێرای روناکیە بەڵکو خێرایی فیکرە ، هەروەک یەکێک لە ئەستێرەکانی جیهانی بەجیهانیبوون کە ناوی بیل گیتسە ئەم راییەی هەبووە.

بە راستیش ئەم حاڵەتە بەجیهانیبوون بە هێزە تێپەرەکەی فەراهەمی ئەکات کە چوارچێوەی هۆش وئیدراک ئەگۆڕێ ، بەرادەی ئەوەش پەیوەندی نێوان کات و شوێن ئەتەقێنێتەوە، چوارچێوەی توانای بێ وێنە ئەرەخسێنێ بۆ بەگشتیکردنی گۆڕینەوەکان لەسەر ئاستی گەردونی ، چ لە رووی پەخشکردنی وێنەو پەیام و یا گواستنەوەی ژمارەو سیمبول و بزواندنی کردەو کەسەکان.

بەمجۆرە ئێمە بەرامبەر بە شۆڕشێکی دوولایەنەین ، لایەنی راگەیاندن و لایەنی ژمارەیی ، پەیوەندی لەگەل واقیعدا ئەگۆڕێت و هەروەها هەلومەرجێک بۆ پێکهێنانی کۆمەڵگایەکی نوێ دروست ئەکات ئەتوانین لەگەڵ ئەم حاڵەتەدا قۆناغی جیهانی پیشەسازی رەتکەین و بەرەو پاش جیهانی پیشەسازی برۆین. لە کۆمەڵگای پیشەسازی تەقلیدی و مۆدێرنیزمی کلاسیکیدا مامەڵەکردن لەگەڵ واقیعدا لەرێی بەرهەمە ماتەریالی و ئامێرە قور و شێوازەکانی گواستنەوەی ئامێری وەک فرۆکەو شەمەندەفەر بەڕێوەئەچوو. جیهانیش لە رێگای پەرتووک و رۆژنامەو بیروبڕواو ئایدیۆلۆژیەکانەوە ، هەروەها لە رێگای تێکستە نوسراو و بەرهەمە سیمبولیەکانی کۆمەڵە کولتوریەکان دروست ئەکران .

لەگەڵ چوونە نێو کۆمەڵگاکانی راگەیاندن و بوارەکانی تەلەفزێۆن ، مامەڵەکردن لەگەڵ واقیعدا بە ئەنجام ئەگات لەرێگای بەرهەمە ئەلیکترۆنیەکانی نیمچە ماددی و هەوایی وێنەو سیمبول و ژمارەو نیشانەکانەوە ، ئەمانەش لە رێگاکانی راگەیاندنی خێراو زۆرەوە بڵاوئەکرێنەوە بە شێوەیەک

لەگەڵیا سنووری نێوان وڵات و کۆمەڵگاکان نامێنێ و پەرژینەکانی بیروباوەڕو زمان و ئەو پەرژینانەی شوناسنامە کولتوری و تایبەتمەندە نەتەوەیی و ئاینیەکان خۆیان تیادا ئەپارێزن ژەنگهەڵئەهێنن. ئەمانە کۆمەڵێ تێکستی کۆکراوەن ، مەزن و تێکەڵن ، بەسەر زەویدا بڵاوئەبنەوەو بە نێو بۆشایی سیبرانیدا گەشت ئەکەن ،بەم کارەشیان وا رائەگەیەنن کە خوێنراوەیی سەر پەڕاو پاشەکشە ئەکات لە بەرامبەر بینراوی سەر شاشە ، هەروەها دەسەڵاتداریێتی کۆمەڵگای وێنەو دیمەن بەسەر کۆمەڵگای بیروباوەڕو ئایدیۆلۆژیا ، هەروەها جێگرتنەوەی واقیعی دەستکردی سیستەمە ژمارەیی و نیشانە روناکیەکان لە جیاتی واقیعی فیعلی و بوونەوەرە مرۆیی و زمانە سروشتیەکان.

بێگومان ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە شۆڕشە زانیاریەکان پیشەسازی ئیلغا ئەکەنەوە بەرادەی ئەوەش ئەم راستیە ئەوە ئەگەیەنێت کە بەرهەمی کەرەستە ماتەریالی و سیمبولیەکان پشت بە بەکارهێنانی کۆمپیوتەرە ئەلیکترۆنیەکان ئەبەستن. لەمڕۆ بەدواوە چیتر بواری ئەوە نەماوە بۆ بەرهەمهێنانی زانینە و بەڕێوەبردن و خوێندنەوەی سەر شاشە بتوانرێت بەرهەمهێنانی شمەک و دەق و ، شتومەک و بیرو ، خزمەتگوزاری و دەسەڵاتەکان بێنەبەرهەم. بەمجۆرە بەڕێوەبردنی شتەکان و کاروبارو مرۆڤ ئەمڕۆ پابەند بووە بە بەڕێوەبردنی زانیاری و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ژمارەکان . بەرادەی ئەوەش مامەڵەکردن لەگەڵ واقیعی فیعلی کۆتاییدار ، بە هەلومەرجی واقیعی دەستکردەوە بەندە ، ئەمەش توانایەکی زۆر ئەخاتە بەردەست ، لە رووی کاریگەر ی و کارەوە ، لەگەڵ خەیاڵی دیمەنخوازی و پێکهێنانی بێ کۆتایی ژمارەیی.

بەمجۆرە پەیوەندی لەگەڵ راستیدا هەڵدەگەڕێتەوە.پاش شۆڕشی زانیاری مەسەلەکە مەسەلەی واقیع نیە کە بە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی لە رێی گۆڕینی بە شمەک و ئەدات و دەق و بیر ئەکرێ چارەسەر بکرێت ، بەڵکو مەسەلەی واقیع وا چارەسەر ئەکرێت کە واقعێکی تر دروست بکرێت ، واقعێکی نا واقعی ، ئەو واقیعەش بە پێی ووتەی جان بودریارد (واقعێکی مەزنە) . ئەکرێ لە رێگای نیشانە رووناکیەکان و مەوارده نا ماتەریالیەکانەوە ئەوانەی کە بۆشایی سیبرانیان لێ پێکدێت جیهان بەڕێوە بچێت .

بەمجۆرە ئێمە ئێستا لە نێوان سێ جیهانبینیدا ئەژین : یەکەم جیهانی بیرەکان و دووەم جیهانی فیزیایی هەروەک ئەو جیهانەی کارل بوبەر باسی ئەکات، بەڵام جیهانی سێیەم بە پێ ی پۆلینکردنی بوبەر جیهانی تاقیکردنەوە خودیەکان نیە، بەڵکو جیهانێکی دانراوو هەواییە تەکنیکەکانی پەیوەندی دروستی ئەکەن . ئەمەش ئەمانخاتە بەر پۆلینکردنێکی جیاوازی جیهانبینیەکان ، لەگەڵیا سیاسەتی حەقیقەت و بەڕێوەبردنی واقیع ئەگۆڕێت. لە ئەفلاتونەوە هەتا هیگل مەعریفەی راستی هەمیشە بریتی بووە لە جووتبوون لەگەڵ واقیعا ، هەروەها جیهانی گشتیەکان لە نموونە موجەڕەدەکانەوە بیگرە تا بیرە رەهاکان جیهانێکی حەقیقی بووە، واتە بەسەر ئەم جیهانە واقعیە فەرمانڕەوا بووەو

ڕێکخەرەشی بووە. بەڵام ئێستا دەسەڵاتداروڕێکخەر بریتیە لە جیهانی تارمایی روناکی بەرهەمە ئەلیکترۆنیە نەگیرەکان(غير الملموسة). ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە حەقیقەت ئەوە نیە کە ئەیزانین بەڵکو حەقیقەت ئەو ڕووداوانەیە دروستی ئەکەین و ئەو جیهانانەیە دایئەمەزرێنین . ئەو جیهانە دەستکردەی کە ئێستا واقیعی پێ بەڕێوە ئەچێت و لەوپەڕی لەرزۆکیدایە ،ئەو واقیعە زۆر واقیعی ترە لە واقیع ، بەرادەیەک ناتوانرێ کۆنترۆڵ و نوێنەرایەتی بکرێت . ئەمەش ئەو جیاوازیەیە: تارماییەکان چیتر سێبەری راستی نین ، بەڵکو راستیان پێ دروست ئەکرێت.

بەمجۆرە کۆمەڵێ تەقینەوەی تەکنیکی هەن کە پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ واقیعدا ئەگۆڕن بەرادەی ئەوەش ئەو پەیوەندیە ئەتەقێنێتەوە کە لە نێوان عەقڵ و کەرەستەکانی و نێوان فیکرو نێوەندەکانیا هەیە ، بەم کارەش پاشەکشێکردنی مرۆڤ وەک ناوەڕۆکێکی تەنک یان وەکو منێکی باڵا بەرامبەر بە پیشەسازیەکانی بواری کۆمپیوتەرو تۆڕەکان تۆمار ئەکات.

ئەمە کاریگەریەکانی ((ئەتۆمی راگەیاندن))ە هەروەک چۆن بۆل ڤیریلیۆ بە شۆڕشە زانیاریەکان ئەڵێت ئەتۆمی راگەیاندن ، ئەوانەی رووخساری ژیان لەسەر زەوی ئەگۆڕن : ئەم شۆڕشە لە دایکبوونی مرۆڤی ژمارەیی رائەگەیەنێت ، بەرادەی ئەوەش دوو واقیع دروست ئەکات، ئەو دوو واقیعەش شێوەی بیرو جۆری کار ئەگۆڕن واتە پەیوەندی لەگەڵ راستی و پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان ئەگۆڕن.

دەسەڵاتی زانینە

یەکەم ئەوەی شۆڕشی راگەیاندن مەبەستێتی بریتیە : لە نەهێشتنی ئەو بۆشاییە کە لە نێوان مرۆڤ و ئامێردا هەیە و وا بکرێت کە مێشکی ئەلیکترۆنی پێشبڕکێی مرۆڤ بکات و لە زۆربەی چالاکیە عەقڵیەکان نوێنەری مرۆڤ بێت ، ئەمەش وا لە زۆربەی ئەهلی زانست و زانین ئەکات بە هەمان شێوازی ژمارەی ئامێری لە دیاردەی چالاکی فیکری و دیاردەی هۆش بگەن.

لە لایەکی تریشەوە روخاندنی ئەو نێوانە ئەگەیەنێت کە لە نێوان کاری فیکری و کاری دەستیدا هەیە ، بەمەش بەشداری لە خوڵقاندنی هەلومەرج ئەکات بۆ پەیدابوونی نێوەندی شارستانی و بکەری کۆمەڵایەتی نوێ کە ئەوانە بەرجەستەی ئەکەن کە لە کارەکانیاندا ئەلفوبێی ژمارەیی و خوێندنەوەی ئەلیکترۆنی بەکارئەهێنن، جا ئیتر ئەمە لە بەشەکانی بەرهەمهێنانی ماتەریالی بێت یاخود کولتوری . بەمجۆرە ئەو چالاکیانەی پەیوەستن بە بەرهەمهێنانی زانیاریەکان و ئامارکردن و بەکاربردنیان ، کارێک نیە تەنیا تایبەت بەو کرێکارانە بێت کە لە بەشەکانی مەعریفەو ئەو

بەشانەی دیکەش کار ئەکەن، بەڵكو ئەمە توانایەکە بۆ هەموو تاکە چالاکە کۆمەڵایەتیەکان رەخسێنراوە ، ئەو تاکانە سەر بە هەر بەشێک بن ، ئەو نووسەر و لێکۆڵەرەوەی کە ئەمرۆ پێنووس و پەراو بەکاردێنێت ئەکرێ وەک نەخوێندەوارێ بێت لە چاو ئەوانەی لە بواری ئەلفوبێی ژمارەیی کارئەکەن و زانیاریەکان بەرێوە ئەبەن و لە بانک و کۆمپانیە بازرگانیەکان کارئەکەن. ئەمەش پاشەکشەکردنی عەقڵی بژاردەیە بەرامبەر بە عەقڵی میدیایی و پیاوانی راگەیاندن و کرێکاری سەر تۆرەکان.

ئەم برە گۆرانکاریە فرە رووانە مومارەسەکردنی مەعریفەی زانستی ئەگۆرن ، بە رادەی ئەوەش پاشەکشێکردنی عەقڵی ئەکادیمی مۆدێرن بەرامبەر بە عەقڵی بە کۆمپیوتەرکراو و بە بەجیهانیکراو تۆمارئەکەن. مەعریفە هەروەک لە زانکۆو سێنتەرەکانی لێکۆڵینەوە مومارەسە ئەکرا ، پشتی بە پشکنین و هەڵهێنجان ئەبەست ، یان پشتی بە میکانیزمەکانی پێواندن و شێوەکانی سەلماندن و بەڵگەکان ئەبەست . توانایەکی نوێ هەیە لەگەڵ شۆرشی زانیاریدا ئەکرێتەوە ، ئەم شۆرشە بە زۆر شێوازی نوێ بوار بۆ بەرهەمهێنانی مەعریفە ئەرەخسێنێ ، کە لەسەر بناغەی خستنەرووی ژمارەیی و پێکهاتنی گریمانی راوەستاوە .

گەر پاش مۆدێرنیزم بە بەخشینی دەسەڵات بە نیشانەکان بووەتە هۆی تەقاندنەوەی چەمکی نوێنەرایەتیکردنی مەعریفی ، بەجۆرێک وا لە مەعریفە ئەکات ، نەک بۆچوونێک بۆ واقیع بێت ، بەڵکو لە رێگای گۆرینی ئەو شتەی کە مەبەستە بزانرێت ئەبێتە پیشەسازیەک بۆ واقیع ، شۆرشی راگەیاندن بە بەخشینی دەسەڵات بە تەکنیکە زانیاریەکان تەکنیکی لەیەکچوون ئەبرێت ، بەجۆرێک وا لە مەعریفە ئەکات نەک تەنیا بریتی بێت لە دروستکردنی واقیع ، بەڵکولە رێگای پرۆسەی بە کۆمپیوتەرکردن و بەزانیاریکردن و ژمارەکردنەوە بریتی بێت لەدروستکردنەوەی واقعێکی نوێ.

دەربارەی چەمکی نوێنەرایەتیکردنیش بەم شێوەیە : گەر تەوژمی پاش مۆدێرنیزم بە تەقاندنەوەی چەمکی نوێنەرایەتی سیاسی گورزێکی کوشندەی سرەوتبێتە دیموکراسی نوێنەرایەتی ، ئەوا بۆمبی راگەیاندن لای خۆیەوە بە تەقاندنەوەی پەیوەندی نێوان هاوولاتی و نوێنەرەکەی گورزێکی کوشندەی سرەوانەتە ئەم دیموکراسیە، لەبەر ئەوەی عەقڵی میدیایی مرۆڤی ژمارەیی، ناتەواوی گەمەی دیموکراسی ئاشکرا ئەکات ، بەرادەی ئەوەش توانایەک بۆ مومارەسەکردنی سیاسەتێکی نوێ ئەکاتەوە کە لە سنووری هاوڵاتی ئەچێتە دەرەوە ،ئەو هاوڵاتیەی تەنیا شایەدێک یان خستنەرووەیەک یاخود خوێنەرێکی شارەزایە . گرەوەکەش ئێستا تەنیا بریتی نیە لە هەڵبژاردنی هاووڵاتی بۆ نوێنەرەکانی خۆی بە پێی ئەو زانیاریانەی کە پێشکەشی ئەکرێت ، بەڵکو بەشداریکردنێتی لە بەرهەمهێنانی زانیاری و بەکارهێنانی نێوەندەکان . لەبەرئەوەی خەریکە لە رێگای نێوەند و وێنەو ژمارەکانەوە راستی دروست ئەکرێت کەواتە ئەوەی لە دیمەنی راگەیاندندا ئامادە نەبێت ، ئەکەوێتە بەر هەرەشەی هەڵخەڵەتاندن و بە پاشکۆبونەوە.

شۆکی رۆشنبیران

ئەم تەقینەوە تەکنیکیانە لەم کاتەدا کاریگەری خۆیان ئەنجام ئەدەن، بە مەبەستی شۆک و لەرزین ، لای بژاردە رۆشنبرەکان لە لای عەقڵ و بونیادە مۆدێرن و تەقلیدی و لای پارێزەرانی شوناسنامە و هەموو ئەوانەی دیاردەکانی بەجیهانیبوون و بەکۆمپیوتەربوون و بە زانیاریبوون تووشی سەرسوڕمانی کردوون ، هەروەک چۆن پێشتر تەوژمەکانی پاش مۆدێرنیزم لە بوارەکانی هونەرو ئەدەب و بیر تووشی سەرسوڕمانی کردبوون ، لەمەشدا مۆدێرنیزم و کەلەپورنیزمەکان ، فوندامەنتیلیزم و عیلمانیەکان لە رۆژئاواو رۆژهەڵات ئەچنە یەک ئاست.

ئەمەش ئەو گفتوگۆیانەمان بۆ راڤە ئەکەن کە لە نێوان لایەنگران و رەخنەگرانی مۆدێرنیزم لە شەستەکانەوە رووئەدات و بەردەوامەو توندوتیژتر ئەبێت لە بارەی بەکارهاتنی پرۆژەی رۆشنگەری و کۆتایی مرۆڤ و مەزهەبی مرۆیی ، یان لە بارەی راستگۆیی رۆشنبیرو سوودی پرۆژە ئایدیۆلۆژیەکان، یاخود دەربارەی عەقڵ و راستگۆیی و حەقیقەت و پەیوەندیشیان بە سیستەمی ووتارو یاساکانی گێرانەوەو گەمەی دەقەوە، هەروەک ئەو موناقەشانەی لە نێوان ریمۆن ئارون و جان پۆڵ سارتەر، لە نێوان سارتەرو میشیل فۆکۆ ، یان لە نێوان فۆکۆو یۆرگن هابرماس و نەئۆم شۆمسکی روویاندا، یاخود ئەوەی کە ئەمرۆ رووئەدات لەلایەک لە نێوان فرنسوا لیوتارو جان بۆدریار و ریتشارد رورتی لە لایەکی ترەوە لە لایەن هابرماس و تیری ئیگڵتۆن و کریستۆفەر نوریس.

ئەمەش دیسانەوە راڤەیەکە بۆ ئەو گفتوگۆیانەی کە لە کۆتایی ئەم سەدەیە ئەتەقێتەوەو بەردەوام ئەبێت لەبارەی کۆتایی مێژوو ئایدیۆلۆژیا ، یا دەربارەی لیبرالیزمی نوێ و سیستەمی جیهانی یا دەربارەی وڵات و کۆمپانیا زەبەلاح و نێوەندە رێگاو نموونەکانی گەشەپێدان ، دەربارەی زیرەکی مرۆیی و مێشکی ئامێری ، بە تایبەتیش دەربارەی کاریگەریەکانی بەجیهانیبوون و شۆڕشەکانی زانیاری بەسەر شوناسنامە رۆشنبیری و بەها خوڵقیەکان ، ئەو گفتوگۆ گەرمانەی کە لە نێوان هەردوو سەربازگەکە رووئەدەن سەربازگەی لایەنگرو سەربازگەکانی دژ بە بەجیهانیبوون و سیستەمی جیهانی نوێ ئەوانەشی لەم گفتوگۆیانەدا بەشدار ئەبن لەلایەک رۆشنبیرانی وەک شۆمسکی و بیاربۆردیۆو سەمیر ئەمین و بنیامین بابەرو جۆن سیرل و سادق جەلال عەزم و محەمەد عابد ئەلجابری لە لایەکی دیکەوە رۆشنبیرانی وەک ئەلفین تۆفەرو ئەنتۆنی گیدنزو فرانسیس فۆکۆیاما و تۆماس فریدمان و رای کورزیل.

بەمجۆرە بازدانە مەعریفی و تەقینەوە تەکنیکیەکان کە روویاندا، سەرەرای روخانە سیاسی و ئایدیۆلۆجیەکانی پاش روخانی یەکێتی سۆڤیەت و هەڵوەشاندنەوەی سەربازگە سۆسیالیستەکان ،

بارودۆخێکی جیاوازیان خوڵقاند لەگەڵیا رووداوەکانی جیهان گۆڕانیان بەسەردا هات ، هەر ئەم گۆڕانکاریەش بوو بە هۆی گۆڕان لە نەخشەی رووداوەکان و هەروەها هەڵگەڕانەوەیەکی بەدیهێنا لە بزووتنەوەی کۆمەڵگاکان و گۆڕانێکیشی دروست کرد لە چارەنووسی شوناسنامەکان ، بەهەمان رادەش لە بەهاو تێگەیشتن و عەقڵیەت و دەزگاو دەسەڵات و پرۆژەکاندا گۆڕانی دروست کرد بەجۆرێک لەگەڵیا جوگرافیای عەقڵ و پەیوەندیەکانی هێز، سیستەمی مەعریفەو سەرچاوەی سامان ، سیستەمەکانی پەیوەندی و شێوەکانی ژیان گۆڕانیان بەسەردا هات.

ئەمەش سیفەتی رووداوە گەردوونی و بازدانە شارستانیەکانە : ئەو بەو کودەتاو گۆڕانانەی کە دروستی ئەکاو بەو هێزو وزانەی دەریئەپەڕێنێ ، ئەو ئاسۆو توانایانەی ئەیانکاتەوە کۆمەڵێ راستی نوێ دروست ئەکات ، ئەم راستیانەش پێویستیان بە شێوەو رێبازو شێوازی نوێ و جیاواز لە بیرکردنەوە و مەزەندەکردن، یا پۆلینکردن و هەڵسەنگاندن و رێکخستن و تەدبیرکردن هەیە.

لێرەوە ئەو شێوەو پرۆژە فیکریە نوێیانەی کە پەیوەندیان بە عەقڵ و رۆشنگەری و پێشکەوتن و ئازادی و بەمرۆڤبوونەوە هەیە ، لە مێشکی مۆدێرن و رۆشنگەر و مرۆییەکان گۆڕاوە بۆ شێوەیەک لە دۆگماتیزمی بیروباوەڕو کۆمەڵی جێگیری موتڵەق یاخود بووە بە سەرەتاییە میتافیزی و گێڕانەوە خەیاڵیەکان ، ئەمەش وای کردووە راستگۆیی خۆی بدۆڕێنێ و گرەوکردن لە بارەی تێگەیشتن و دەستنیشانکردن ، یاخود بۆ کارتێکردن کارێکی بێ سوود بێت.

بێگومان سەردەمەکانی گەشانەوەی فیکری بەسەرچوون ئەوسەردەمانەی تیایدا دروشمەکانی عەقڵ و ئازادی و پێشکەوتن و سۆسیالیست رۆڵی خۆیان لە راڤەکردن و رۆشنکردن وجولاندن و جۆشدان ئەگێڕا. بەڵام ئێستا کارەکە بەو جۆرە نیە ، بەڵکو پێویستی بە راڤەکردنە بۆ تێگەیشتن لە تەڵەزگەی پرۆژە و سەرنەکەوتنەکانی. بەلای کەمەوە لەبەر رۆشنایی ئەو رووداوە مێژووی و کودەتا ئەنتۆلۆژیانەی کە رووئەدەن ،ئێستا کارەکە پێویستی بە دووبارە داهێنانەوەیە هەیە.

بەم مانایە هەردوولایەنەکە مۆدێرنیزم و کەلەپورنیزمەکانیش لە یەک بەرەدان دژ بەو شتەی کە پێی ئەڵێن ترسناکی بەجیهانیبوون ، جیهابیبوون بە خۆی و هێزە دەسەڵات و داگیرکردن و ئەو تەڵانەشی کە ناویەتیەوە. لەم هەڵوێستەدا هەر هەموویان یەکن رۆشنبیرانی خاوەن رواندنی ناسیۆنالی و ئسولی پەیامبەری و رەگی مارکسیزم. هەر هەموویان لەگەڵ دۆزینەوە تەکنیکی و بازدانە شارستانیەکان وا مامەڵە ئەکەن گوایە ئەوشتانە بریتین لە کۆمەڵێ کەرەستەی ئەهریمەنی و ئەبنە هۆی لە دایکبوونی خراپەو شەڕو هەڵوەشاندنەوەو شیکردنەوە؛ هەر هەمووشیان ئەو گۆڕانکاریانەی لە بیرو رووداوەکاندا رووئەدەن وەکو میحنەتی فیکری تەشەنەکردوو ئەخوێننەوە. یاخود گوایە داگیرکردنی کلتوری درندەئامێزی رۆژئاوایە، یا قۆناغێکی نوێیە لە قۆناغەکانی سەرمایەداری کە لە دەسەڵاتی ئەمریکیدا بەرجەستە بووە .

بەمجۆرە ئەوان گۆڕانکاریەکان نەفی ئەکەنەوە بۆ ئەوەی بڵێن زاراوەکانی ئێمە راستن ، بەهەمان رادەش روداوەکان بە زمانی شیوەن و لاوانەوەو شکایەتکردن و لۆجیکی ئایدیۆلۆژیاو خەیاڵی و عەقڵیەتی قوربانی و کودەتا ئەخوێننەوە. بەری ئەم کارەشیان بریتیە لە گواستنەوە لە شۆکی پاش مۆدێرنیزمەوە بۆ شۆکی بەجیهانیبوون، گواستنەوەیە لە تیرۆری فۆندەمەنتێلەکانەوە بۆ داگیردنی وێنەو زانیاری ، سەرەرای ئەمبەروئەوبەرکردن لە نێوان جیهانێتی بەسەرچوو تایبەتمەندیە خنکێنەرەکان ، واتە بەرگریکردن لە جیهانێتی بەسەرچوو ئەو جیهانیەی کە سەردەمی رۆشنگەری و شۆڕشە رزگاریخوازەکانی تەواوکردوەو، پاشان کودەتای لێکردون بە مەبەستی بەرگریکردن لە تایبەتمەندیە رۆشنبیریەکان کە خاوەنەکانیان مومارەسەی دەمارگیری فاشیانەو پاکتاوسازی رەگەزپەرستانە ئەکەن ، یاخود بەرگریکردن لەو ولات و رژێمانەی کە خاوەنەکانیان ولاتەکەی خۆیان کردووە بە کۆمەڵێ پرۆژەی گشتی و سەربازگەی ئایدیۆلۆژی.

خامەنەیی و شۆمسکی

پێ ئەچێت لە جیهانی عەرەبیدا ئەم قەیرانە بەرفراوانتر بێت ، لەبەر ئەوەی مۆدێرنیزمی فیکری لەسەر دەستی داواچیەکانیان جێبەجێ نەکراوە ، بەو بەڵگەیەی هیچ دەوڵەمەندکردنێک یان گەشەپێدانێکی پێشکەش بە هیچ یەک لەو چەمکانە نەکردووە ئەو چەمکانەی بەکاری ئەهێنن وەکو چەمکی دیموکراسی و عەقلانی و رۆشنکردن و پێشکەوتن و گەشەپێدان... بەڵکو ئەمانە کۆمەڵێ دروشمن بوون بە کۆمەڵێ شتی دەرخکراوو هەر ئەوترێنەوە یان بوونەتە کۆمەڵێ پەرستگاو ئەپەرسترێن. لێرەوە هیچ جیاوازیەکی گەورە لەرووی لۆجیکی تێگەیشتن و میکانیزمەکانی بیرکردنەوە لە نێوان مۆدێرنیزم و کەلەپوریزمدا نیە ، سەرەرای جیاوازی دەربڕین و دژایەتی خستنەرووەکانیان. هەردووکیان بە عەقڵی ئسوڵی مامەڵە لەگەڵ بەدەستەوەدانە فیکری و بەرهەمە رۆشنبیریەکان ئەکەن، کە ئەمەش لەسەر زەوی واقیعی زیندوو لە مین زیاتر هیچ بەرهەم ناهێنێ ، بۆیە مەحاڵە لەگەڵ بنەچەدا هاوجووتبێت ، جا چ مەسەلەکە پەیوەست بێت بە کەلەپوری ئیسلامەوە یاخود بە مۆدێرنیزمی رۆژئاواوە، یا پەیوەست بێت بە عەقلانیەتی دیکارت یا بە رۆشنگەری کانت ەوە.

لە راستیدا ئەمە تەڵەزگە ئابروبەرەکەی مۆدیرزمی عەرەبە، ئەم تەڵەزگەیە سێ رووی هەیە : رووی یەکەم پاش هەوڵدانێکی زۆری مۆدێرنیزمەکان بۆ بە زانستکردنی رۆشنبیری و کۆمەڵگا کەچی فیوندامانتێلە ئاینیەکان گۆڕەپانی فیکرو کاری زۆربەی ولاتە عەرەبیەکانیان داگیر ئەکات. رووی دووەم :لە کاتێکدا کە ئەهلی مۆدێرنیزم پێ لەسەر بەرپاکردنی شۆڕشێ لە فیکری ئاینیدا یاخود لە

بیری لاهوتیدا دائەگرن وەک شۆڕشەکەی لوسەرو ڤۆڵتێرو کانت کەچی ئەوان مۆدێرنیزمی رۆژئاوایی ئەخەنە سەر تەختەی هەڵکۆڵین و هەموو ناونیشان و شتە چەسپاوەکانی ئەدەنە بەر رەخنەو هەڵوەشاندنەوە پاش ئەوەی تەقینەوە مەفهومەکانی لە زۆربەی زۆری بەشەکانی مەعریفەو رۆشنبیری دەنگیدایەوە هەر لە وێنەوە تا بیناسازی هەر لە فیزیاوە تا فەلسەفە هەرلە ماتماتیکە وە تا رەخنەی ئەدەبی.

دووایەمین روو : ئەوەیە کە مۆدێرنیزمەکانی عەرەب لەئێستادا لە پیشەسازی و گەشەپێدانا داوای جێپێهەڵگرتنی مۆدێرنیزم ئەکەن، کەچی شۆڕشە زانیاریەکان بەجۆرێک ئەتەقنەوە کە نمونە مۆدێرنەکان لەکاری شارستانی و گەشەپێدان ئەگەنە ئاسۆیەکی بنبەست. ئەمەش بەری مامەڵەکردنە لەگەڵ ئەزموونە نوێیەکانی وەک نموونەگەلێکی بنەچەیی : واتە بەرهەمهێنانی قەیرانەکانی گەشەپێدان. ئەوەش کە وایکردووە مۆدێرنیزمەکردن مومکین بێت، پەیوەندیەکی رەخنەییە لە نێوان فیکرو ئەو سیستم و نمونانەیە کە بەرهەمی دێنێت .

بەمجۆرە رووبەڕوبوونەوەی گۆڕانکاریە جیهانیەکان لە رووی مەعریفی و تەکنیکی، بە عەقڵیەتی فوندەمەنتێل و ئایدیۆلۆژیانەوە ئەبێتە هۆی ئەوەی ئەهلی مۆدێرنیزم و ئەهلی کۆن لە یەک بەرەدا کۆبکاتەوە ، کۆیان بکاتەوە دژ بەو شتەی کە لە وڵاتە عەرەبیەکان پێی ئەوترێت بەرۆژئاواییبوون و بە ئەمریکیبوون و لە ئەوروپاو فەرەنسا بە تایبەت پێی ئەوترێت دژ بە جیهانیبوون و بە ئەمریکابوون . کەواتە جێی سەرسوڕمان نیە کاتێ کە رۆشنبیرەکان ئەوانەی زۆر لە یەکتری دوورن لە رووی زمان و رۆشنبیری و شوناسنامەوە لەم روەوە یەکبگرنەوە، هەروەک یەکگرتنەوەی عەلی خامەنەیی و نەئۆم شۆمسکی و بیاربۆردیۆ لە هەڵوێستیان بەرامبەر بە رۆشنبیری رۆژئاوایی و شێوازەکانی راگەیاندن و سیستەمی جیهانی نوێ. کەچی لەهەمان کاتدا نووسەرێکی زمانەوانی دەربارەی داگیرکردنی بەردەوامی جیهان لە لایەن رۆژئاواوە کتێب ئەنووسێت ، هەروەها زانای فەرەنسی هێرشێکی توند ئەکاتە سەر تەلەفزیۆن ، یان سەرۆکی ئێران بەبەردەوام گلەیی لە رۆشنبیری رۆژئاوایی و شێوازەکانی راگەیاندن ئەکات هەروەک چۆن داواچی و زۆربەی پیاوانی ئاینی لە جیهانی ئیسلامیدا ئەم کارە ئەکەن . ئەم برە شایەدی لەسەر ئەوە ئەدەن کە رۆشنبیران تەنیا روویەکی تری دەسەڵاتن ئەو دەسەڵاتەی داوای بەرگریکردنی ئەکەن، یا ئیدیعای دژایەتیکردنی ئەو دەسەڵاتە ئەکەن.

بەمجۆرە رۆشنبیرە مۆدێرنەکان و داواچیە فوندەمەنتیلەکان لە یەک سەربازگەدان بۆ بەرگریکردن لە و بەهاو چەمک و پرۆژانەی کە لەگەڵ تەقینەوە مەعریفی و تەکنیکیەکان درزیان تێئەکەوێت و هەرەسدێنن. دەرئەنجامی هەڵوێستەکانیان بریتیە لە بەرگریکردنێکی سەرنەکەوتووانە ، وایان لێ ئەکات ببنە قوربانی فیکری خۆیان ئەو فیکرەی لە قەیران و تەڵەزگە زیاتر هیچی تر بەرهەم ناهێنێت، ئەم کارەشیان دەرئەنجامەکەی ئەبێتە هۆی ئەوەی بەجیهانیبوون زیاتر بەرفراوانتربێت و

وڵاتە یەکگرتووەکانیش زیاتر دەسەڵاتدارتربێ.جێگای سەرسوڕمان نیە ئەم جیهانەی کە ئەڕواو پێکدێت هیچ یەک لە ریفۆرمیستی لۆسەرو عەقلانیەتی سەردەمی کلاسیکی بەکەڵکی خوێندنەوەی رووداوەکانی نایەن، هەروەها لیبرالیەتی ڤۆڵتێرو رۆشنگەری کانتیش کەڵکیان نەماوە بۆ تێگەیشتنی ئەم رووداوە، مێژوویی هیگڵ و مارکس و شۆڕشگێڕی سەدەی بیستەم و ئایدیۆلۆژیە رەخنەییە رزگاریخوازەکانیش ناتوانن بیگۆڕن. پێش هەموو شتێک ئەو عەقڵ و نمونانەی رەگی پەیامبەری و ئاینیان هەیە ، بێکەڵکن بۆ تێگەیشتنی و سەرکەوتن لە گۆڕینیدا.

ئەوەی روودەدات پەیوەندی نێوان ئەم شتانە ئەگۆڕێت: ماناو هێز، مەعریفەو بەها ، سامان و دەسەڵات ، خودو شوناسنامە ، فیکرو واقیع ، راستی و بوون. کەواتە پێویستیەک هەیە بۆ ئەوەی ئێمە لە رووی بیرو ووتن و کارکردنەوە بگۆڕێین ، بەجۆرێک هەرچی شتومەکی فیکری و زەخیرەی چەمکی هەیە بیانخەینە بەر پرسیارو چاوپێخشاندنەوەو ئاشکراکردن ، لەوانەش : زاراوەکانی ووتارو ئاوێتەکانی تێگەیشتن ، میکانیزمەکانی ووتن و قاڵبەکانی زانین ، نموونەکانی روانین و پرنسیبەکانی پۆلینکردن ، پێوانەکانی کارو رێگاکانی مامەڵەکردن . لەسەردەمێکدا کە بیرو شێوازو هێز زۆر بە خێرایی ئەگۆڕێن ، بۆیە گەر نەتوانین بیرمان بگۆڕین ئەوا ئەو بیرە ئەبێتە رێگر یاخود ئەبێتە سەرچاوەی ناتەواویەکانمان.

ئەوەی ئەکرێت ئەوەیە کە ئێستا تۆڕێکی نوێ ئاوێتە بکەین تۆڕێکی جیاوازو نوێ ی تێگەیشتنەکان، لەگەڵیا خودی چەمکی گۆڕانیش ئەگۆڕێت ، بەو رادەیەش پەیوەندی خاوەن پرۆژەکانیش لەگەڵ بیرو کارو واقیع و جیهاندا ئەگۆڕێن. ئەم گۆڕانەش سێ رووی هەیە، ئەتوانین بچینە نێویەوە، بۆ رووبەروبوونەوەی ئەو شتەی کە روودەدات ، هەروەها هەوڵ ئەدەم لە نزیکبوونەوەکانم دەربارەی شۆڕشی زانیاری لەبەر رۆشنایی شێوەیەکی نوێ لە شێوەکانی پەیوەندی مرۆیی ئەمە بخەمە روو ، کە ئەمەش بریتیە لە کۆمەڵێ نزیککردنەوەی جۆراوجۆر بۆ مەسەلەی پەیوەندی نێوان شوناسنامەو بەجیهانیبوون ، لە رێگای رەخنەگرتن لە وێنەو شێوەکانی بەمرۆڤبوون هەڵئەهێنجرێ کە ناسراوەو ئەویشە روخانەکانی نێو دەزگاکانی مانا و قوتابخانەکانی فیکر ئەنووسێتەوە ، هەروەها کۆتاییە سەرنەکەوتوو رەشتبینەکانیش.

منی بەردەوامی و شوناسامەی زاێنەر

سەرچاوەی توانا

هەوڵە رەخنەیەکانی رۆشنبیری بژاردە ئەوانەی لە پارێزەرانی شوناسنامەن ، لایەنگیریکردنی ئەم سەربازگە ئایدیۆلۆژیە دژ بە سەربازگە ئایدیۆلۆژیەکەی دژ ناگەیەنێت، بە تایبەت لەو شەرە قسانەی دەربارەی بەجیهانیبوون سازی ئەکەن . ئەو کەسەی لەسەر بیر کارئەکات و خاوەن پیشەسازی چەمکەکانە بێ مانایە گەر هاتوو لایەنگر یاخود دژ بەجیهانیبوون بێت و یاخود هەستێ بە داڕشتنی ووتاری پیاهەڵدان بەسەر تەکنیکەکانی راگەیاندن یا نەفرەتکردن لەو تەکنیکانە. واباشترە ئەو ململانێ ئایدیۆلۆژی و هەڵوێستە خەباتگێری و، ستایشکەر و هێرشبەرانە تێپەڕێنێ ، بۆ ئەوەی بۆ دروستکردنی جیهانێکی فیکری نوێ کاربکات ، ئەو جیهانەی لەگەڵیا ئەسبابەکانی تێگەیشتن و کەرەستەکانی کار، کاریگەری و گۆڕانیان بەسەردا دێت.

گەر ئەو گۆڕانە مێژووییانەی کە بە هۆی کاریگەری بەجیهانیبوونی پەیوەندیەوە رووئەدات روبەروبوونەوەیەک پێکبێنێ بۆ شوناسنامە رۆشنبیری و پرۆژە ئایدیۆلۆژیەکان یا بۆ گێڕانەوە فەلسەفیە نوێیەکانی جیهان ، کەواتە ئەوەی ئەکرێت ئەوەیە کە لە رووبەڕوبوونەوەکان بگەین و لەیەک کاتیشدا رووبەرووی ببینەوە، یا باشترە بڵێین ئەوەی ئەکرێت ئەوەیە کە زمانێکی تێگەیشتانەی نوێ بۆ خوێندنەوە و دەستنیشانکردنی رووداوەکان داهێنین.

رووداو حەتمیەتێکی توندوتیژ نیە ، بەڵکو بریتیە لە خوێندنەوە جۆراوجۆرو فرە ئەگەرو کراوەکانی ئەو رووداوە ، واتە بەو پێیە مامەڵەی لەگەڵدا ئەکەین کە کۆمەڵێ توانایی لێ هەڵئەهێنجین. مرۆڤیش هەر وایە :مرۆڤ سەرچاوەی تواناکانە، بە تێکەڵە چەمکی و پێکهاتنە خەیاڵیەکانی ـ بە شێوە عەقلانی و چارەسەرکردنە کرداریەکان ، ئەمەش وای لێ کردووە بتوانێت لە جومگەی رووداو سنووری زەمەنەکان بوەستێت، بۆ بەدیهێنانی بیری تێپەرو دەستپێشکەریە خولقێنەرەکان کە لە رێگەیانەوە بەشداری لە پێکهێنانی جیهانی خۆی و چارەسەرکردنی قەیرانە ئەنتۆلۆژی وتەدبیرکردنی گرفتەکانی ژیانی خۆی بکات، نەک بە مەبەستی لەیەکچواندن و جووتبوونی مەعریفی ، یا بە مەبەستی لەوچوونو جێبەجێکردنی کرداری ،بەڵکو لە پێناوی وەرچەرخان و گۆڕین وئاڵشتکردنی مەوادو کەستکەوتەکان ، ئەم کارەش لە رێگای بزووتنەوەیەکی پرکارو بەردەوامیەکی گەشەکردووی ئاڵۆز لە پێکهێنان و بیناکردندا ئەبێت.

هەر ئەمەشە کە لەگەڵ دیاردەی بەجیهانیبووندا رووئەدات: ئەم دیاردەیە پێویستیەکی زاڵ نیە، بەرادەی ئەوەی کە جیهانێکی جیاواز پێک دێنێت لەگەڵیا کۆمەڵێ توانای نوێ بۆ بیرکردنەوەو کارکردن دێتەبەر و تۆڕەکانی تێگەیشتنیش ئەگۆڕێت ، تا ڕادەیەکیش دووبارە پرۆژە مەعریفی و سیاسی و خولقی و رۆشنبیری دائەرێژرێتەوە.

ئەو شتانەی لە نزیککردنەوەکانم بۆ دیاردەی بەجیهانیبوون هەوڵی بۆ ئەدەم ئەم شتانەن: یەکەم خوێندنەوەی رووداوو گۆڕانکاریەکان ، لە رێگای تۆڕێکی نوێی تێگەیشتنەوە، کە ئەوانیش بریتین لە ، فیکری پێکهاتەیی ،منی بەردەوامی ، لۆجیکی گۆڕانکاری ، شوناسنامەی زاێنەر، نێوەندە رۆشنبیر ، خەیاڵی گەردوونی ، مرۆڤی نێوەندی .

فیکری پێکهاتەیی

مانای فیکری پێکهاتەیی واتە کردنەوەی عەقڵ بەڕووی واقیعی زیندووی ئەو جیهانەی تێیدا ئەژین . واقیعیش گەلێک ئاڵۆز و شڵەژاوە چ لە رووی بزووتنەوە و بەردەوامیەکەی ، یان لەرووی زەمەن و

کۆبوونەوەکانی ، یا بونیادو تێکەڵۆپێکەڵبوونەکانی . لێرەوە ئەوکەسەی بە عەقڵیەتی دۆگمایی ئەیەوێ رووبەڕوی ئەم دیاردەیە بێتەوە ، ئەوا ئەو کەسە پشت بە چوارچێوە بەستەڵەک و روانینە لە پێشین و موجەڕەدەکان ئەبەستێت ، بەڵکو رووبەڕوبوونەوە لەگەڵ ئەم دیاردەیە پێویستی بە فیکری نەرم و عەقڵی جوڵاوەو ئەو کەسانەیە کە سوود لە هەمەچەشنی شارەزایی و بەشەکانی مەعریفە وەرئەگرن ، بەو رادەیەش بێ دوورخستنەوەو دابڕین بەهەموو ئاست و مەوداکانیەوە بەرووی ئەزموونە ئەنتۆلۆجیەکاندا ئەکرێتەوە.

ئێمە کە ئێستا لە سەرەتای سەردەمی کۆمپیوتەردا ئەژین ئەوا ئەم سەردەمە واقعێکی مرۆیی نوێیە ، بێگومان ئەبێت ئەم دیاردەیە لەبەرچاو بگیرێت بۆ تێگەیشتن لە دیاردە و دیاریکردنی گرفتەکان یا بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەو چارەسەرکردن. بەڵام ئەمە ئیلغا کردنەوەی ئەوەی پێشووتر ناگەیەنێت. کۆمپیوتەر مانای ئیلغا کردنەوەی کارگە نیە بە رادەی ئەوەی مانای بەکۆمپیوتەرکردنی پیشەسازیە ، هەروەها نموونەی هاتنی کارگە کێڵگەی ئیلغا نەکردەوە بەڵکو توانای فراوان لەبەردەم پیشەسازی کشتوکاڵی کرایەوە .

لەگەڵ دۆزینەوەکانی پاش مۆدێرنیزم بارودۆخەکە بەم شێوەیە : رەخنەگرتن لە عەقڵی رۆشنگەری پاشەکشێکردن لە عەقڵانیەت و رۆشنگەری ناگەیەنێ، هەروەک چۆن لاسایکەرەوانی مۆدێرنیزم و بەرهەڵستکارانی رەخنەگرتن بە ساویلکەیی لە دیاردەکە بیر ئەکەنەوە، بە تایبەت ئەوانەی پاسەوانی لاوازی خۆیانن و ئەوانەشی دەستبەرداری کەمبوودی عەقڵ نین ، بەڵکو ئەم شتە بەدبهێنانی توانای نوێیە بۆ بیرکردنەوە، هەروەها کردنەوەیە بەرووی ئەوەی کە دورخرابۆوە یاخود ئەوەی لە لایەنەکانی ژیان و ناوچەکانی بوون نەزانراوبوو ، بەشێوەیەک بوار بۆ داڕشتنەوەی عەقڵانیەتی نوێ بڕەخسێت فراوانتربێتەوە بۆ ئەو شتانەی کە لە نێو عەقڵانیەتی مۆدێرنیزمدا جێگایان نەدەبۆوە .

کەواتە ئەمە ئەوە ئەگەیەنێت یەکەم : نابێت ئەوەی ک رووئەدات نەفیبکرێت و ئیلغا بکرێتەوە ، بەڵکو ئەوەی ئەکرێت و سوودی هەیە ئەوەیە کار بۆ جووتکردن و خستنەگەڕو دووبارە بونیادنانەوەو پێکهێنانەوەی ئەو رووداوە بکرێت. دووەمیش واتە سەرچاوە فیکری و شێوە مەعریفی و شێوە پراکتیکەکان بریتی نین لە کۆمەڵێ یەقینی جێگیرو بەدەستەوەدانی کۆتایی ، بەڵکو ئەمانەش کۆمەڵێ کەرەستەن ئەکەونە ژێر رێککردن و بەرەو پێشەوەبردن ، هەمیشەش بەردەوام لە ژێر جێبەجێکردن و بەئەنجام گەیاندندا ئەبن . مانای هەموو ئەمانەش ئەوەیە لە تێگەیشتن و چارەسەرکردندا ئەبێت لە یەک تەوەری و یەک هێڵی و یەک نموونەیی و یەک پەیڕەوی تێپەڕین.

لێرەوە خاوەن بیری پێکهاتەیی لە رێگای شمەکەکانی تێگەیشتنەوە مامەڵە لەگەڵ واقیعدا ئەکات ، ئەم کەرەستانەش بریتین لە شێوازی نەرم ونموونە بونیادنراوەکان ، بریتین لە سیستەمی

پێکهاتەو چوارچێوەی فراوان و، قاڵبە دەستەواژیەکان ، سەرچاوە تێکەڵبوو ، تۆڕە بەیەکچوو ، ڕێککەوتنە کراوەکان ، یان بریتین لە عەقڵیەتی گفتوگۆکەرو بەردەوامی داڕێژراو لەسەر فرە هێڵ و قوتابخانەکان ، یاخود لەسەر هەمەچەشنی هەڵبژاردن و هەڵوێست ، دەوڵەمەندی ئەزموون و شارەزاییەکان.

عەقڵی بەردەوامبوون

کۆمەڵگای مرۆیی بریتیە لە کۆمەڵێ پەیوەندی کە خەڵکی لە نێوان خۆیاندا ئەیچنن ـ یان بریتیە لەو پەیوەندیەی مرۆڤ لەگەڵ سروشت و بوونەوەرەکانی تردا بەرپای ئەکات ، بە مەبەستی گۆڕینەوەو مامەڵەکردن ، یا لە پێناوی گونجاندن و کارلێکردن . ئەمەش مانای بەردەوامی ئەگەیەنێ: بەردەوامیش بریتیە لە پێکەوە ژیانی خەڵکی پێکەوە، یاخود ژیان لەگەڵ نێوەندە سروشتیەکەی خۆیاندا . ئەوەشی وا ئەکات پەیوەندی بەرقەرار بێت ، ئەو نێوەندو شێوازانەن کە مرۆڤ لە زمان و تەکنیکەکان دایئەهێنێت ، واتە لەو بەرهەمە سیمبولیانەی پەیوەندی و تێکست و پێوانەو بەرهەمە مادیەکانی وەک شمەک و ئەدەوات وکەناڵەکان بەرجەستە بووە.

گەر ئەمە حاڵی کۆمەڵگای مرۆیی بێت کە بە پێکەوە ژیان و بەردەوامی بونیادئەنرێت کەواتە ئەم سەردەمە سەردەمی بەردەوامیە ، شۆڕشی زانیاریەکان بووە هۆی زیادکردنی بەجیهابیبوونی پەیوەندیەکان، بەم کارەشی توانایەکی بێ وێنە بۆ گۆڕینەوە لە نێوان خەڵکی و کۆمەڵگاکان کردۆتەوە ، ئەم گۆرانکاریانەش بوار بە مرۆڤ ئەدەن لە ڕێگای ئەو تۆپە شووشەییەوە لە جیهاندا بسوڕێتەوە و، زانیاری دەست ئەکەوێت و کاروبارەکان بەڕێوە ئەبات بێ ئەوەی ماڵەکەی خۆی بەجێبێڵێت.

هەروەک زۆر کەس تێبینی ئەکەن ڕەنگە کارەکە ڕوویەکی دیکەشی هەبێت ، کەرەستەکانی پەیوەندی کە بوار بۆ کارکردن و گۆڕینەوە لە مەودا دوورەکانەوە ئەڕەخسێنن، لە هەمان کاتیشدا پەیوەندی زیندوو و ڕاستەوخۆی نێوان خەڵکی بەدوور ئەخاتەوە؛ ڕەنگە پەیوەندی لەگەڵ نزیک ڕەت کاتەوە بۆ ئەوە ی بیگۆڕێتەوە بۆ پەیوەندی دووربەدوور ، ئەویش لە ڕێگای پۆستە ئەلیکترۆنیەکانەوە ، بەمجۆرە پەیوەندی نوێ ئەهێنێتە ئاراوە، پەیوەندیەک سروشتەکەی سیبرانیەو جیگای پەیوەندیە سروشتی و چاوپێکەوتنە گەرمو گوڕەکان ئەگرێتەوە.

هەروەها تەکنیکەکان بە بەپێی ئەو توانایانەی کە لێیان دێتەدەرەوە چیتر بە نێوەند دانانرێن ، فرە نێوەندانەکان ئەمرۆ ئیمکاناتی گۆڕینەوەو مامەڵەکردنی نێوان مرۆڤ زیاد ئەکەن. لێرەوە دروشمی هەنووکە بریتیە لە : بیرکردنەوەو کارکردن لە یەک کاتدا ، جێگای دروشمە کۆنەکە ئەگرێتەوە کە

ئەڵێت : بە تەنیا بیرئەکەینەوە بۆ ئەوەی پێکەوە کارکەین . گەر ((پەیوەندی)) هەمیشە ((راگەیاندن)) نەبێت ، ئەو مانایە ئەگەیەنێت کە ئەم کارە ئەبێتە هۆی هێنانەکایەی ئیمکانیاتی سیلبیەوە کە لە گەمە کردن بە عەقڵەکان یان ساختەکردن لە راستیەکان و چەواشەکردنی رای گشتیدا بەرجەستە ئەبێت ، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت ئەبێت کەرەستەو شێوازەکانی راگەیاندن بەردەبارانکردن بکرێت ، ئەوانە ئەنجامی ئەدەن کە باسی تۆڕەکانی پەیوەندیمان بۆ ئەکەن وەک ئامێرێکی شەیتانی لەقەڵەم ئەدرێن . بەڵکو ئەمە ئەوە ئەگەیەنێ ئەو نێوەندانەی بەرهەمیان دێنین بۆ ئەوەی ببێت بە نێوەندێک لە نێوانماندا ، بەشداری لە ئاگادارکردنەوەمان ئەکات، بەرادەی ئەوەش بەشداری لە گۆرینمان ئەکات ، ئەم کارکردنەشی لە رێگای گۆڕینی شێوەی بژێوی و رووەکانی ژیانەوە روویئەدەن. تەکنیکەکان وەکو زمانەکان وان. بەو رادەیەی زمان دروست ئەکەین ئەویش دروستمان ئەکات، ئەو کەرەستانەی لە رێگایانەوە بە یەکتری ئەگەین ، بەشداری لە پێکهێنانی جیهانەکەمان ئەکات ، بە رادەی ئەوەش ئەبێتە ماددەیەک یان شێوازێک بۆ (للانبناء المتوائل)بونیادنانی بەردەوام ، ئەم پێکهاتنەش دێتە دی بە کردنەوەی بوارو دەرگاکان بۆ دووبارە داڕشتنەوەی هەڵوێست و پرۆژەکان لەبەر رۆشنایی تازەبوونەوەی بەش و کرانەوەی ئاسۆکان.

لۆجیکی گۆڕانکاری

مانای لۆجیکی گۆڕانکاری لە رووی وتن و بیرو کردارەوە ، لە مامەڵەکردنمان لەگەڵ دەستکەوتە میراتی و ئەوانەی وەچە لە دوای وەچە فێری بووین ، بریتیە لەوەی کە بتوانین سەرفیانکەین و بیانگۆڕین ، نەک جێبەجێ و جووتیانکەین. نیشانەی ئەمەش ئەوەیە کە بوونیادی واقیع لەسەر بناغەی جیاوازی و لێکنەچوون ، یان لەسەر بناغەی لێکنەچواندن و جیاکاری بونیادنراوە ، بەجۆرێک مەحاڵە بتوانرێ گونجاندن دروست بکرێت لە نێوان ئەوەی بیری لێ ئەکرێتەوەو ئەوەی ئەوترێ ، ئەوەی ئەیلێین و حەزمان لێیە ، ئەوەی خەیاڵی ئەکەین و ئەینووسینەوە، ئەوەی مەبەستمانەوەو ئەنجامی ئەدەین، یاخود لە نێوان ئەوەی کە ئەیلێین و حەزمان لێیەتی ، یاخود ئەوەی کە مەزەندەی ئەکەین ، یا ئەوەی ئەینووسین ، ئەوەی مەبەستمانەو ئەوەی کە بەدویدا ئەڕۆین .

هەمیشە جیاوازیەک هەیە ناکرێ بشاردرێتەوە لە نێوان رەگەزەکانی ئەزموون و ئاستەکانی واقیع . ئەو جیاوازیانەش بریتین لە جیاوازی نێوان بوون و ماقوڵ ، چەمک و لەفزکراو لە نێوان وتراوو و ئارەزوو، نیازو بەکارهێنراو .....مانای وایە تێۆرەکان لەسەر پێوانەی ئەو واقیعە نین کە راڤە ئەکرێن ، هەروەها فیکرەکان دائەمەزرێن لەسەر بناغەی ئەو شتەی دوریان ئەخاتەوە ، هەروەها وتنەکان زیاترو کەمترن لەوەی ئەیانڵێین ، کردارەکان نزمترو ترسناکترن لەوەی کە داوا ئەکرێن تا جێبەجێ بکرێن . ئەمەش ئەو شتەیە کە لە میانەی ئەزموون و لەسەر زەمینەی واقیعدا روخانی ئەو پرۆژەو تەقینەوەی چەمکەکانمان بۆ روون ئەکاتەوە .

کرۆکی مەسەلەکەش ئەوە ئەگەیەنێت که فیکرەکان ئاوێنەیەک نین بۆ خودی تەنک و سەرکەش ، هەروەها وێنەی حەقیقەتی واقیعی نین ، بە رادەی ئەوەی کە بریتین لە کۆمەڵێ تۆڕی زاراوەی گۆڕانکەر، لە ڕێگای فیکرو مومارەسە لەو وەزعە دەرئەچین کە تیایداین و بە رادەی ئەوەش پەیوەندیمان لەگەڵ زانست و شتەکان ئەگۆڕێت . ئەوەی بە شێوەیەکی بەپیت بیرئەکاتەوە، لە ڕێگای روانینە موتڵەق و میتافیزیقیەکانەوە بیرناکاتەوە بۆ ئەوەی بە میکانیزمەکانی وەکئەوکردن دەست بەسەر هاوشێوەکاندا بگرێت یا بە لۆجیکی هاوشێوەیی و بەیەکداچوون، بەڵکو بە جیدی و دەگمەن بیر لەو شتانە ئەکاتەوە کە روودەدەن و ئەو گۆڕانکاری و جیاوازکاریانەی کە ئەقەومێن ، واتە بیر لە هەموو ئەو شتانە ئەکاتەوە کە لە دەرەوەی سنووری ماقوڵ و وێنەکێشراوو یان لە دەرەوەی سنووری مەشروع و ئاسایخوازن ، ئەوەش لە پێناوی تێکدان و دەرکردن ، یا پێشێلکردن و دەرپەڕاندن ، سەرفککردن و گۆڕینەوە ، لە پێناوی بەدەستهێنانی توانای نوێ بۆ بوون و ژیان ، لە داهێنانی چەمک و شێوازەکاندا بەرجەستە ئەبێت ئەو چەمک و شێوازانەی لە مەیدانەکانی ئەزموون و کێڵگە ی زانیندا بونیاد و پێک ئەهێنرێ ، ئەگۆڕێت و راست ئەکرێتەوە.

ئێمەیەک کە لە ئێستادا بەرەو سەردەمی زانینەی گەردوونی و زەمەنی رووناکی ئەڕۆین ، تێیدا جیهان بەڕێوە ئەچێت و بە خێرایی ئەگۆڕێت ، گۆڕانێک بە شێوەیەکی سەرکەوتووانە خۆی ئەگۆڕێت . کەواتە بە عەقڵی بەستەڵەک و پشت بەستن بە جێگیرەکان مامەڵە لەگەڵ واقیعدا ناکرێت . وا باشترە روبەڕووبونەوە لەگەڵ رووداوەکان بە لۆجیکی گۆڕانخوازی بێت، ئەو رووداوانەی کە خاوەنەکانیان لە دوڕیانی گۆڕان و قەیرانەکاندا ئەوەستن ، بە رادەی ئەوەش کاربۆ بە ئەنجامدانی دایەلۆگ بکرێ لەگەڵ بیری خۆی هەروەها عەقڵی خۆشی بگۆڕێت ، بە شێوەیەک گەر بۆی کرا پێش ئەورووداوانە بکەوێت کە ڕوو ئەدەن ، ئەم کارەش لە ڕێگای بەشداریکردن لە خوڵقاندنی رووداوە مەعریفی و واقیعی فیکری و رووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان ، یان ئابووری و تەکنیکیەکان ئەبێت ... ئەو کەسەی بە شێوەیەکی چالاک و گەشاوە واقیعی خۆی دروست نەکات و لە زەمەنی خۆیدا ئامادە نەبێت، ئەو کەسە هیچ لە رابردووی خۆی فێرنابێت و ناشتوانی بە چاکی پێشوازی لە هاتووەکان بکات.

شوناسنامەی زاێنەر

مادام بونیادی واقیع لەسەر جیاوازی و لەیەکنەچوون و، شێوەی بیرکردنەوە لەسەر گەڕانەوەو ئامادەکردن بونیادنراوە ، کەواتە جووتبوون لەگەڵ بنەچەدا مەحاڵە، جا چ جوتکردنەکە بریتی بێت لە تێکستێکی پەیامبەری یان وتنێکی فەلسەفی ، یان بەرهەمێکی کەلەپووری یان کارێکی گوازراوە .

لێرەوە ئەوەی لە مەسەلەی شوناسنامەی تاک و کۆدا مومکینە بریتیە لە گەرانەوەو ئامادەبوون ، نەک لە پێناوی خۆ داخستن بە کاری پارێزگاری و پاسەوانیکردن ، بەڵکو لە پێناوی دووبارە بونیادنانەوەو پێکهێنانەوە بە مەبەستی خولقاندن و لەدایکبوون.

بێگومان هەندێک جێگیری هەن ناتوانرێ بە یەکجاری دابرانی ئەنتۆلۆژی لێی دابرێین یان دابرانی گشتی لەگەڵدا بکەین . نمونەشمان لەسەر ئەمە ناوو سیمبولە ئامارکراو و پاشماوە کولتوریەکانە. بەڵام ئەم کارەش ئەوە ناگەیەنێت کە یەخسیری جێگیریەکان بین و ببینە قوربانی پاراستنی ئسوڵەکان ، بە جۆرێک ئسوڵەکان بپەرستین و بێدەنگبوونی لێ بکەین و هیچی لەبارەوە نەڵێین . بەڵکو ئەوەی ئەکرێت بکرێت ئەوەیە ئەبێ رۆشنایی بخەینە سەر ئەو ئسولانەو پرسیاریان لێکەین و لە بارەی ئەو شتانەی کە ئەیانشارێتەوەو ئەوەی کە دوریان ئەخاتەوە بیانهێنینە قسە بۆ ئەوەی جارێکی تر سەرلەنوێ لەبەر رۆشنایی گۆرانکاری و رووداوەکان بیانخوێنینەوە و دایانرێژینەوە ، بە جۆرێک لەگەڵیا لە رێگای گۆرینی چەمک و شێوازو ئەرک و پرۆژەکان ، کۆمەڵێ پەیوەندی گۆرانخوازی دەوڵەمەندو ساماندرایان لەگەڵ بچنین.

بەم مانایە ئەکرێت بووترێ ئسولی جێگیر لقە زۆرو گۆرانخوازەکان دروستی ئەکەن ،هەروەک چۆن خوێندنەوەی بە پیت و پێز ژیان بەبەر دەقە بەستراوەکاندا ئەکات، چەقەکان پەراوێزی دورودرێژو دوور رۆیشتوویان لێ ئەبێتەوە. بەڵام مامەڵەکردن لەگەڵ ئسوڵەکان بەمەبەستی وەهم و داخراوی، هیچ ئەنجامی نابێت لە تەقینەوەی ناوو شوناسنامەکان زیاتر . گەر لە مەسەلەی شوناسنامەدا ئەمە مومکین بێت : لە رێگای لەبەرگرتنەوە جیاوازەکانی گۆرانخوازە هەمەچەشنەکان دووبارە بەرهەمهێنانەوەی ماناو دەوڵەمەندکردنی ، ئەوا ئەمرۆ لەسەردەمی پەیوەندی و خێراییدا ئیمکاناتی جیاوازو وەرچەرخان زیادی کردووە، پاش ئەوەی رێگرەکانی نێوان کۆمەڵگاکان رەوینەوەو ، واتە پاش ئەوەی پەیوەندی نێوان ناوخۆیی و گەردوونی تێکەڵ و پێکەڵ بوون ، بەجۆرێک وای لە مرۆڤ کردووە لە سەر سنووری ناوەو لەبەر دەرگای دەرەوە راوەستێ ، بەرادەی ئەوەش لەسەر دورپیانی شوێن و لە نێوان بەینەکانی زەمەندا نیشتەجێ ئەبێت .

لەم جۆرە واقیعەدا ناکرێت شوناسنامەی رۆشنبیری بە شێوەیەکی داپۆشراو مومارەسە بکرێت تەنیا بە مەبەستی نەزۆکی و بەستەڵەکی ، یان بە مەبەستی ریشەکێشکردنی ئەوی تر ، یاخود خۆ وێرانکردن نەبێت ، شایەدی ئەم حاڵەش ئەزموونی خاوەن شوناسنامە ((کوژەر)) کانە . پاش ئەوەی سنوورەکانی واقیع خاو بونەوەو کراونەتەوە کەواتە چارەنووسەکان تێکەڵن، بۆیە بەربەستی نێوان شوناسنامە بووەتە شتێکی هەڵخەڵەتێنەرو ساختە .

بێگومان کرانەوە قەدەرێکی حەتمی نیە بە رادەی ئەوەی توانایەکە ئەخرێتە گەر یان فرسەتێکە ئەبەخشرێ . بەجیهانیبوون وەک گۆرانکاریەکی مێژوویی ، ئەمانخاتە بەردەم دوورپیانی راستی و

هەمەچەشنی تواناو هەڵبژاردنەکانەوە. رەنگە بەجیهانیبوون ببێتە هۆی لەدایکبوونی داخراووی و زیادەڕۆیی یاخود ببێتە هۆی بەرهەمهێنانی پێکەوە ژیان و گۆڕینەوە . بەڵام هەر هەڵبژاردنێک نرخی خۆی هەیە . ئەوەی بەسەرخودی خۆیدا دائەخرێت پارێزگاری شوناسنامەکەی خۆی ناکات ، بەڵکو ئەوەشی ئەیەوێ پارێزگاری بکات ئەیدۆڕێنێ ، بەرادەی ئەوەش سستێتی و پەراوێزی خۆی بەرهەمهدێنێ .

لەنێوان خودو شوناسنامەکاندا واباشترە بە عەقڵیەتی دایەلۆگ و مامەڵەکردن و رەوشتی بەرپرسیاری و بەشداریکردن مامەڵە بکرێت . رەنگە وا باشتربێت باس لە شوناسنامانەی دووڕەگی زاێنەر بکەین ، ئەم شوناسنامانە توانای بەرهەمهێنان و خوڵقاندنیان هەیە. دانپیانان بە وەی کە ئێمە خاوەنی شوناسنامەی دوو ڕەگەزین توانای ئەوەمان لەبەردەمدا ئەکاتەوە تا لە تیرۆری ئسول ُو قورساییەکانی زاکیرە رزگاربین ، بەرادەی ئەوەش ئەرکی گرانی ڕیزکردنی بڕواخوازی(الاێگفاء العقائدی) و دەربڕینی رەگەزپەرستایەتی و پاکساسی نەتەوەیی لەسەر شانمان کەم ئەکاتەوە، هەروەها ئەو شەڕانەی دیکەشمان لەکۆڵ ئەکاتەوە کە خاوەن شوناسنامە بێغەلوغەشەکان لە ژێر پەردەی یەکێتی ناوو یەکێتی بیروباوەڕو نموونەدا مومارەسەی ئەکەن .

ئەرکێکی سەرنەکەوتوو

گۆڕانکاری لە مامەڵەکردن لەگەڵ عەقڵ و بیرو شوناسنامە ئەبێتە هۆی دووبارە چاوخشاندن بەو رۆڵەی کە بە رۆشنبیر دراوە ئەو کەسەی وەک پەیامبەری راستی و رێپیشاندەر یان وەک پارێزەری دادپەروەری و سەربەستی وقسەبێژێک بە ناوی شوناسنامەی رۆشنبیریەوە مومارەسەی میراتگری دەستەبژێریی ئەکات.

ئەم شێوە ئەرکە خەباتگێڕیە، بە کاری دوو هۆکاری هاوکار، خۆی تەواوکردوەو راستگۆیی لەدەستداوە، ئەو دوو هۆیەش بریتین لە : یەکەم تەقینەوە مەعریفیەکان ئەو تەقینەوانەی فەزای نوێ بەخۆیەوەی بینی لە ژێر لێدانی رەخنەیی و ئەرکیۆلۆژی و هەڵوەشاندنەکان ، پارچەی ئەو تەقینەوەیەش لەسەر ئاستی مەعریفی چەمکی نوێنەرێتی و لەسەر ئاستی سیاسیش چەمکی نوێنەرایەتی گرتۆتەوە هەروەها تاڕادەیەکیش پارچەکانی بەر چەمکەکانی عەقڵ و ئازادی و پێشکەوتنیش کەوتوون . لەبەر ئەوەی گەر مەعریفە مەودای دەسەڵاتی خۆی هەبێت ئەوە مانای وایە سیستەمی زانینەکان بریتین لە ئیستراتیژی دەستبەسەراگرتن و داگیرکردن ، گەر مەسەلەکە ئەوە بێت بابەتی مەعریفە پاش ئاشکرابوونی ئەگۆڕێت یان ئەو ئامانجەی مەبەستێتی پاش پێگەیشتنی ئەگۆڕێت ئەمە مانای وایە کە مرۆڤ لە پێشێلکردنی مەبەستەکانی خۆی و شڵەقاندنی ئەوەی کە ئەیەوێ بیزانێت زیاتر هیچی تر نازانێت . ئەمەش وا ئەکات پڕۆژەکانی رۆشنگەری و پێشکەوتن خۆی مینەکانی خۆی بەرهەم بێنێت .

دووەم هۆکار روخانی ئەو پرۆژە ئایدیۆلۆژیە گەورانەیە کە داوای گۆڕانی جیهان و ئازادکردنی مرۆڤ لە کۆت و سەرکوتکردن ئەکەن. پاش سەدەیەک لە هاتنەکایەی رۆشنبیری مۆدێرنەوە ، لاوازی ئەو بەرگریانە بەدەرئەکەون کە بەرگریان لە راستی و ئازادی و دادپەروەری و ئاشتی ئەکرد دژ بەو شتانەی کە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەرهەمیان ئەهێنێ وەک میکانیزمەکانی لەیەکنەچوون و جیاوازی ، ستراتیژیەکانی فراوانکاری و کۆنترۆڵ و مومارەسەی توندوتیژی و دڕندایەتی ، سەرەڕای شێوازەکانی داپۆشین و میکانیزمەکانی سەرلێشێواندن و رووکەشی .

بەمجۆرە ئە و تەقینەوە مەعریفی و رووخانە ئایدیۆلۆژی و سیاسیانەی روویاندا داوای هەڵوەشاندنەوەی ئەو وێنەیە ئەکەن کە رۆشنبیری مۆدێرن بۆ خۆی کێشابوی ، ئەو وێنەیەی کە رۆشنبیر خۆی وەک کەسێکی خاوەن رۆڵی مێژوویی و رۆشنگەری و رزگارکەرو پێشکەوتنخوازی گۆڕانخواز ئەبینێ. لەبارەی راستیەوە رۆشنبیران بۆ بەرگریکردنیان لە شوناسنامە لەکەسانی تر لە پێشترنین هەروەها بە توانا ترنین لە کەسانی تر . بەڵکو ئەمڕۆ رۆشنبیران بە تایبەت لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا لە رووی پەیوەندییان بە گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتی و رووداوە مێژووییەکانەوە پێدەچێت کاریگەریان کەمترەو کەمتر جێگای بڕواو و هەنووکەین. لێرەوە ئەو زەمەنە بەسەرچوو داواچیەک یان تیۆردانەرێ یان فەیلەسوفێک ئەوانەی کە هیچ شتێک نازانن لە بەردەوامبوونیان لەسەر وەهمی فۆندامنتێڵ و وەهمی ئایدیۆلۆژی و ئایندەیی نەبێت، هەر ئەوانە ئەمڕۆ بێن و بڵێن ئێمە تیۆرێک یان پرۆژەیەکمان بۆ گۆڕینی جیهان و رزگارکردنی مرۆڤایەتی هەیە، یا خاوەن کۆمەڵێ داوان ئەو داوانەی جێبەجێکردنیان بەسەر کۆمەڵگاکاندا ئەنجامێکی روخێنەری ئەبێ و لەسەر کۆمەڵگاش زۆر ئەکەوێت .ئەم جۆرە کارکردن و بیرکردنەوە دەستەبژێریە ، رووداوەکان کۆتاییەکەی ئەنووسێتەوە یان چاکتر بڵێین خۆی کۆتایی خۆی ئەنووسێتەوە ، چونکە ئەو لەسەر زەوی قوربانی بێکەس و سەرکەوتکەرو جەلادەکانی هێناوەتەدنیاوە. بۆ خۆی ئەمەش کۆتایی ئەو کەسەیە کە بڕوای وایە لەجیاتی کەسێکی تر ئەتوانێ بیرکاتەوەو دەربڕینەکانی پێشکەش بکات ، یان ئەوکەسەی هەوڵ ئەدات لە رێگای خەیاڵ و خەونەکانی خۆیەوە دەست بەسەر واقیعی کۆمەڵگادا بگرێت و هۆشی نەتەوە زەوت بکات .

کەواتە پاش روخانی پرۆژەکانی گۆڕان و روخانی خەونە مەزنەکانی ئازادی و رۆشنگەری ئەوەی ئەکرێت بکرێت بریتیە لە دووبارە چاوپێخشانێکی بنەڕەتیانە بە چەمکی گۆڕان لە هەمان کاتدا لەگەڵێشیا پێکهێنانی روانینێکی نوێ بۆ فەزای کۆمەڵایەتی و بواری گشتی. چیتر لە توانای دەستەیەک نیە بە ناوی نموونەی باڵا و شێوەی تاکوتەنها مەشروعیەتی باڵا بۆ خۆی پاوان بکات ، یاخود وا لە خەڵکی بکات دەستبەستراوی فیکرێکی موجەڕەد یان ستراتیژیەکی هەمەلایەنی و سەرکوتکەر بن. جوڵەو گۆڕان و دووبارە بونیادنانەوە هەموو ئەمانە دەستکەوتێکی شارستانی بەکۆمەڵن ، گشت بەش و چالاکی و دەسەڵاتەکان ئەوانەی کە رووبەڕی کۆمەڵایەتیان لێ پێکدێت

بەشداری تێدا ئەکەن و بە ڕادەی ئەوەش لە نێوان خۆیاندا پەیوەندیەکی بەرهەمهێنەرو کاریگەر دروست ئەکەن کە لەسەر گۆڕینەی سوودو خزمەت و زانین و ئەزموونەکان بونیادنراوە .

دەربارەی حاڵی کۆمەڵگاش . چیتر بۆ دەستەبژێرە رۆشنبیر و سیاسیەکان پاوان نەکراوە ، بەڵکو ئەمە بوارێکە بۆ مامەڵەکردن کە بکەرە کۆمەڵایەتیەکان بە هەموو بەشە جیاواز و بوارەکانی کارکردنیان توانای ئەوەیان هەیە بەشداری لە پێکهێنان و فراوانکردن و بەرگریکردنی بکەن ، ئەویش لە ڕێگای بەشداریکردن لە گفتوگۆگشتیەکان ، جا ئەوە چ بە وروژاندنی پرسیارەکانی واقیعی ئامادە بێت یان بە تیشک خستنەسەر مەسەلەکانی ئەمڕۆ ، یا بە پێشکەشکردنی راوبۆچوونی بونیادنەر یان بە خستنەرووی دەستپێشکەری خولقێنەر بۆ چارەسەرکردنی گرفت و تەدبیرکردنی قەیرانەکان جا چ ئەمە لەسەر ئاستی بەشەکان بێت یاخود لەسەر ئاستی هەموو کۆمەڵ و ئاستی ئەو مەسەلانەی بە شێوەیەکی گشتی جێگای سەرنجی مرۆڤی هاوچەرخن .

کرێکارانی مەعریفە

شۆڕشی زانیاری و پەیوەندیەکان ئێستا ئەم شتەمان بۆ مەیسەر ئەکەن: بەشداریەکی فراوانی کەسانی چالاکی بەشە جۆراوجۆرەکان، لە گفتوگۆ گشتیەکاندا. بەمجۆرە ئەو شەپۆلەی کە خۆی لە بەجیهانیبوونی پەیوەندی و بەگشتیکردنی گۆڕینەوەکاندا ئەبینێتەوە خەریکە ئەبێتە هۆی ئەوەی کە رۆشنبیری بژاردە خاوەن رۆڵی رۆشنگەری و رزگاریخوازانە دەسەڵاتی خۆی لە دەست بدات، ئەویش بە هێنانە لەرزینی ئەو زەمینە مەعریفیەی کە رۆشنبیری لەسەر ئەوەستێت . کەواتە لەگەڵ هاتنە ژورەوە بۆ نێو سەردەمی زانیاریە گەردونیەکان ، دەستەیەکی نوێ لە خەڵکی پێکدێت ،بۆ ئەوە کار ئەکەن تا لە بەشەکانی کۆمەڵگای مادی و سیمبولی ، ئابووری و رۆشنبیری ، زانیاری بەرهەم بهێنن و بەڕێوەشی بەرن یان مەعریفە بەکاربهێنن و گەشەی پێ بدەن .

ئەو دەستەیەش پێیان ئەوترێت ((کرێکارانی مەعریفە)) . ئەم چەمکەش ئاماژەیە بۆ لەدایکبوونی کارتێکەری کۆمەڵایەتی شێوە نوێ ، هەر ئەمیشە کۆتایی رۆشنبیری دەستەبژێر ئەنووسێتەوە،بە دروستکردنی هەلومەرجەێک کە جیاوازی نێوان کاری فیکری و کاری دەستی ناهێڵێت، هەروەها دووانەی رۆشنبیرو دەستەبژێر سست ئەکات . لەسەردەمی بەجیهانیبووندا هیچ کارێک بە بێ مەعریفە واتە بێ لەدایکبوونی مەعریفە ناکرێت ، هەروها بێ کارتێکەرە پراکتیکەکان هیچ مەعریفەیەک موجەرەد نیە. ئەمەش بوار بۆ بونیادنانی پەیوەندیە نوێیەکانی نێوان کرێکارانی مەیانە فیکری و کرێکارانی باقی بەشەکانی تر ئەکاتەوە ، ئەنجامی ئەمەش بریتیە لە فیکری کرداری ئیجرائی ، یاخود ئەنجامەی ئەو کارەیە بە بێ توانای خولقاندن و دروستکردن و داهێنان ناکرێت و جێبەجێ ناکرێت ، جا ئیتر ئەمە چ پەیوەندی هەبێت بە بەڕێوەبردنی کارو دارایی یاخود بە

بەرهەمهێنانی خزمەتگوزاریەکان و بەڕێوەبردنی دەسەڵات، سەرەڕای کارکردن و بەرهەمهێنان لە بەشەکانی زانین و بوارەکانی رۆشنبیری.

بەمەش بکەری مرۆیی نوێ دائەمەزرێت کە پەیوەندی مومارەسەی خۆی ئەکات لەگەڵ حەقیقەت و ئازادی و دادپەروەری لە رێگای چوونە نێو بەرهەمهێنانی زانین و سامان و ماناو بەهاو دەسەڵات و هێزەوە. یا ئەوەتا مرۆڤ ئەبێ چاوەڕوانی ئەوە بکات یەکێکی تر راستیەکانی پێ بڵێت یان لە بیرکردنەوەو بریاردان نوێنەرایەتی بکات ، یان یەکێکی تر بەرگری لە ماف و بەرژەوەندیەکانی بکات و مەسەلەو داواکانی بۆ دارێژێ، ئەمەش مانای وایە ئەو کەسە ئەبێ بە ناتەواوی و کەمبوودی بمێنێتەوە و بوار بۆ کەسانی تر بڕەخسێنێ تا بەسەریا زاڵ بن و گەمە بە عەقڵی بکەن .

لێرەوە هەروەک هەندێ لە رۆشنبیران ئەیڵێن کۆتایی رۆشنبیر، مەرگی خەون ناگەیەنێت، بە تایبەت ئەوانەی لە رەخنە ئەترسن. شتێکی تا بڵێی بێ مانایە گەر باس لە لەناوچوونی خەون بکرێ . مرۆڤ چی شاعیر بێت یان قەساب ، فەیلەسوف بێت یان کەناس واز لە بیرکردنەوە ی ئایندەی خۆی ناهێنێت ، بەڵکو ئەوشتەی خەریکە بەرەو کۆتایی ئەڕوات ، شێوەیەکە لە شێوەکانی دەستێوەردان لە کاروباری گشتی ، ئەو دەستتێوەردانەی کە رۆشنبیر بەدووی جەماوەرێکدا ئەگەڕێ و لەجیاتی ئەوان بیر بکاتەوەو خەونیش ببینی ، یاخود هانی ئەو جەماوەرە ئەداو رێنوێنیان ئەکات ، یان مامۆستاییان بەسەرەوە ئەکاو ئەبێتە نوێنەریان . ئەمەیە مانای دوولایەنەی جەماوەرو دەستەبژێر. گەر نزیککردنەوەی ئایدیۆلۆژی بەرێکەین و بەرەو نزیککردنەوەی ئەنتۆلۆژی بڕۆین: رۆشنبیران جەماوەرێکیان ئەوێ تا لە جێگایان بیرکاتەوەو بەسەریاندا زاڵبێ. ئەم جۆرە دەورە سەردەمی بەسەرچووە. ئەوانەی ئەمڕۆ بۆ فەلسەو ئایدیۆلۆژی و پاڵەوانێتی سەردەمی مۆدێرنیزم و پیشەسازی ئەگرین ، لە راستیدا ئەوان بۆ ئەو سەردەمە ئەگرین کە تێیدا دەستەبژێری رۆشنبیر و سیاسی و بیروکراتی لە جێگای زۆرایەتی بیری ئەکردەوەو خەونی ئەبینی و بڕیاری ئەدا، ئەو زۆرایەتیەی کە وازی لێ ئەهێنرا بۆ بە ئەنجامدانی کاری دەست و هێزی جەستەیی و ماسولکەیی ، بەرادەی ئەوەش وەک بابەتێک بۆ هۆشیارکردنەوەو کۆنترۆڵکردن بەکارئەهێنرا . لەگەڵ شۆڕشی زانیاریەکان مەسەلەکە ئەگۆڕێت ، واقعێکی نوێ دروست ئەبێت لەسەر هەرکەسێ لەهەر بەشێکدایە پێویستە بەرپرسیارو داهێنەر بێت ، بەڕادەی ئەوەش بواری ئەدرێتی تا بیری بخاتەکارو وزە فیعلیەکانی بەکاربێنێت ، ئەمەش کۆتای رۆشنبیر ئەگەیەنێت، هەروەها بەهەمان ڕادەش زاراوەی جەماهیر لاواز ئەبێت ئەو جەماوەرەی کە پێویستی بە هۆشیارکردنەوەو رزگارکردن و رۆشنکردنەوە هەیە.

رەخنەگرتن لە رۆشنبیری دەستەبژێر و ئەندامێتی ئەوە ناگەیەنێت ئەڵتەرناتیفەکە بریتیە لە رۆشنبیری تەکنیکی دابڕاو لە نێو بازنەی پسپۆریەکەی خۆیدا ،هەروەک کەسانێک وا ئەڕواننە ئەو رەخنەگرتنە ئەوانەی عەقڵیان بە مۆرکی بەستەڵەکی و نەزۆکی مۆرکراوە.ئەم رەخنەگرتنە ئەوەش

ئەگەیەنێت کەچوونە نێو سەردەمی بەجیهانیبوون و نێوەندە جۆراوجۆرەکان توانای دیکە ئەخولڵقێنێ بۆ بونیادنانی سیستەمی نوێی بەیەکگەیاندن و جیاکردنەوە، هەروەها جۆرێکی نوێ لە جۆرەکانی تری ژیان و گۆڕینەوە لە نێوان مرۆڤدا بەرجەستە ئەکات، بە رادەی ئەوەش بوار بۆ پێکهێنانی خەیاڵێکی جیهانی نوێ یان لەدایکبوونی بکەری مرۆیی نوێ دروست ئەکات.

پاش مرۆیی

یا

<u>بەرەو بکەری مرۆیی مۆدێرن</u>

ئەو شتەی شەپۆڵەکانی بەجیهانیبوون و پاش مۆدێرنیزم ئەیرەخسێنن ، لەدایکبوونی شێوەیەکی نوێی بوونی مرۆڤ و شێوەکانی بژێویانە، بەمەش نموونەی لاهوتی بونەوەرە گوناهکارەکان بەجێدێڵێت ئەوەی چاوەڕوانی رۆژی ئاخێرە بۆ ئەوەی لەسەر کارەکانی بەرەو ڕووی لێپرسینەوە بێت، هەروەها شێوەی میتافیزیکی ئەو بوونەوەرەش بەجێدێڵێت کە لەدەرەوە هۆکاری بوونی خۆی و پرنسیبەکانی رەوشتی خۆی دەستئەکەوێت. میتافیزیکی و رۆحانیەکان بە درێژایی مێژووی خۆیان لە کۆمەڵێ ووتاری شرو وڕ زیاترهیچیان بەرهەم نەهێناوە کە نیەتە فوتێکراو و مەبەستە پێشێلکراوەکانە ئەبنە هۆی لەتوپەتکردنی، هەروەها پەردەیەکی تەنک نەبێت کە وەرچەرخانە سروشتی و خۆدزینەوەی ئارەزووکان دەرئەخات.

- – هەروەها شێوەی نوێ من تێئەپەڕێنێ ئەو منەی کە بریتیە لە کرۆکی فیکری لەگەڵ خودی خۆیدا تێکەڵ ئەبێت و ئەبێتە یەک و مومارەسەی دەسەڵاتی خۆی بەسەر سروشت و شتەکاندا ئەکا ، هەروەها لە سنووری مرۆڤی باڵا دەرئەچێت ئەو مرۆڤەی کە بەوپەڕی عەقڵ و بەتەواوی هۆشیەوە بیرئەکاتەوە یان بە پێی ئیرادەی خۆی و بەوپەڕی سەربەستیەوە کار ئەکات. تاکی مرۆڤ وەک مەزەندە ئەکرێ کەمتر خاوەن ماقولیەت و عەقڵە. ئەوەی بە شێوەیەکی چالاک بیرکاتەوە ـ ئەو کەسە بە شکاندنی جیاوازیە ناماقوڵەکان لە عەقڵی خۆی ئەگا، یان زرنگیەکەی دەرئەکەوێت ، ئەویش بە دۆزینەوەی رێکەوتنێ لەگەڵ حەزەکانیا بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی بەردەوام و دەست بەدەست بیخاتە دەرەوە. بەڵام ئەوەی وا ئەزانێت کە عەقڵی کامڵ بووە ، ئەوا لە مینرێژکردنی عەقڵی خۆی بە ناماقوڵی زیاتر هیچی تر بەرهەم ناهێنێت . ئەوەی خودی خۆی بە باڵاتر ئەزانێ لە حەزو ئارەزووە بژێویەکان ، لە بەشو ئەزموون ، ئەو کەسە هیچێتی و مەرجاری ئەشارێتەوەو بە رادەی ئەوەش توانەوەو نقومبوونی خۆی ئەشارێتەوە.
- ـ کەواتە شێوەی نوێ زاراوەکەی نیتشە بەجێیدێڵێت کە پەیامێکی درۆزنانەیە لە بارەی مرۆڤی باڵاوە. کەواتە دروشمەکە بریتی نیە لە ((خۆتبە)) مادامەکی مەحاڵە مرۆڤ بتوانێت لەگەڵ خودی خۆی یەکسان بێت یان دەست بەسەر واقیعی خۆیدا بگرێت و ئارەزووەکانی سیخناخ بکات بەڵکو ئەم جۆرە دروشمانە ئەنجامەکەی بریتی ئەبێت لە هەڵگیرساندنی جەنگ دژ بەوی تر یان میحنەتی تاکەکەسی و وێرانکردنی خود یان ئەوی تر . ئەو دروشمەی ئەکرێ بێتەدی بریتیە لە : هەوڵدە پێچەوانەی ئەوەبە کە هەیت ، ئەویش بە دەرچوون لە زاکیرەت و پێش خودی خۆت کەوەو سنوورەکانت ببڕە وسەنگەرەکانت پێشێلکە.

- – هەروەها ئەو بەم کارەی زاراوەی مرۆڤی باڵا تێئەپەڕێنێ، و بە ڕادەی ئەوەش لە هەمان کاتدا زاراوەی مرۆڤی خواییی ئەبڕێت ئەو زاراوەی کە لۆک فرای داوای ئەکات . ئەم زاراوەیش هەر بریتیە لە داوایەکی هەڵخەڵەتێنەرو پەیامێکی درۆزنانە. کەواتە مەسەلەکە ئێستا ئەوە نیە کە مرۆڤ بکرێ بەخواو خواش بە مرۆڤ ، ئەم دوو شێوە خوایی و مرۆیی ،

باڵایی و خوارەوە هەردووکیان دوو روون بۆ مومارەسەکردنی یەک پیرۆزی ، هەر بە ناوی ئەمانەشەوە جەنگ بەرپائەکرێت و خوێن ئەرژێنرێت ، هەروەها لە پێناویانیشدا سروشت بە سارا ئەکرێ و بوونەوەرەکان تەفروتووونا ئەکرێن . دواین و نەک دواجار ، ئەو شێوەی کە مومکینە بریتی نیە لە دەرچوون لە دووانەی خواوو شەیتان ، بە پێ ی لۆجیکی ئاینی شەیتانیش بونەوەرێکی خواییە و بێ ئەویش جیهان نارِوا بەرِێوە ، تا کۆتایی مرۆڤ و مێژوو خوا دەسەڵاتی وەسواسی و ئاژاوەگێری بەخشێوە تە شەیتان بۆ ئەوەی بەسەر مرۆڤدا جێبەجێی بکات.

کارەکە پەیوەستە بە بکەری مرۆیی نوێوە لەگەڵیا توانای رزگاربوونی بۆ فەراهە م ئەبێت لەو وێنەو خەیاڵو وەهمانەی کە دەربارەی مرۆڤن ، چ لەسەر ئاستی بیرو بەها یا لەسەر دەسکەوت و پلەوپایە و لەسەر زەمینەی واقیعی زیندوو لە قوڵایی ململانێکاندا ئابرِوچوون و عەیب و کەلێنەکانی دەرکەوتون ، ئەمەش سەرپۆشی سیمبولی و داپۆشراوی پیرۆزو یاخوود پەردەیەکی شەرعی و ئەخلاقی واتە مرۆیی بوو بۆ هەرچی ئەو شتانەی روویانداوەو تا ئێستاش روودەدەن وەک کاری چاوچنۆکی و پەلاماردان و هاربوون ، هەڵبژاردن و جیاوازی، زۆرداری و دەسەڵات، درِندایەتی و توندوتیژی ، سەرەرِای داگیرکردن و دزی ، بەساراکردن و پیسکردن ، واتە روپۆشێ بوو بۆ هەموو ئەو شتانەی کە رۆحخوازە بەخوابووەکان و علیمانیە بەمرۆڤبووەکان یاخود خاوەن ئایدیۆلۆژیە رۆشنگەری و بیروباوەرِە رزگاریخوازەکان گلەیی لە دەست ئەکەن .

بەمجۆرە ئەو شێوە نوێیەی کە دیاردەی بەجیهانیبوون و تەقینەوەکانی پاش مۆدێرنیزم فەراهەمی ئەکەن ، هەوڵێکە بۆ هەڵوەشاندنەوەی شێوە باوەکانی کۆن و نوێ ئەوانەی رەگی ئاینی و لاهوتیان هەیە یان ئەوانەی سەرچاوەی علیمانی و ناسوتین، بێگومان ئەمەش لە پێناوی تێگەیشتن لە تەڵەزگەی مەزهەبە مرۆییەکان و ئاشکراکردنی شتەخراپەکانی پرۆژە رزگاریخوازەکان بوو ، ئەو پرۆژانەی کە رۆشنبیرو داواچیەکان بەرجەستەی ئەکەن جا ئیتر تەقلیدی بن یان مۆدێرنیزم رۆژهەڵاتی بن یا ن رۆژئاوایی ، ئیسلامی بن یان ئەوروپی ، نموونەی ئەمانەش لای شۆمسکی و حەسەن حەنەفی ، بیاربۆردیۆو عەلی خامەنەئی ، یان ناسر حامد ئەبوزەیدو شێخ قەرزاوی بەرچاومان ئەکەون .

کەواتە مەسەلەکە بریتی نیە لە هەڵبژاردن لە نێوان پرۆژەیەکی هەمەلایەنی و پرۆژەیەکی تر ، بەڵکو ئەبێ لە قورسایی ئەو پرۆژانەو ئەو بەسەرهاتە خەیاڵیانە کەم کەینەوە ئەوانەی پەیامی رزگارکردنی مەزنمان پێ ئەدەن. ئەوەی لەم جیهانەدا رووئەدات وەک زوڵم و زۆرداری و خراپەکاری و مومارەسەی رەگەزپەرستانەی فاشیزمانە ، هەروەک لە واقیعیشدا جێبەجێکراوە لە کاری ریشەکێشکردنی ئەوی ترو دوورخستنەوەی رەگەزی رەش و پاکتاوسازی هندیە سورەکان، ئەم کردارانە بریتی نین لە پێشێلکردنی خوودی مرۆڤی یەکسانی ، هەروەها نیشانەیەک نین لە

نیشانەکانی کرۆکی مرۆیی بێ خەلوخەش ، هەروەها ئەمەش کارێکی سیلبی بۆ مرۆڤایەتی مرۆڤ نیە ، لەلایەن کەسانێکەوە کە هۆشی مرۆڤایەتیان لەدەستداوە، بەڵکو ئەم کارە بە تەواوی بەرجەستەکردنی مرۆڤایەتی مرۆڤە، واتە بەرێکی خراپی ئەو سیستەمی ماناو پەیڤەو بەهایە کە مرۆڤ بەرهەم و بەکاریهێناوە . ئەمەش باری ئەو مرۆڤەیە کە تا ئێستاش هەر ئەیناسین : ئەو مرۆڤەی لەوە زیاتر نازانێت کە خۆی تووشی سەرسوڕمان بکات بەو کارومومارەسانەی کە ئەنجام ئەدرێن ، جا ئیتر ئەو کارو مومارەسەکانە بەرهەمی پرشنگدار بن یان رووداوی ماڵوێرانکەر.

لێرەوە ئەو گفتوگۆو وتووێژانەی لە نێوان عیلمانی و ئسولیەکان رووئەدات ، سەرەڕای لایەنی توندوتیژیەکەی ، سەربە سەردەمێکی مرۆییە خەریکە بەسەر ئەچێت ، لەبەر ئەوەی مەسەلەی ئێستا مەسەلەی هەڵبژاردن لە نێوان بەئاینبوون و بە عیلمانیبوون ، یا لە نێوان خۆزگەی نوێ و کۆن نیە ، بەڵکو مەسەلەکە ئەوەیە ئەبێت واز لە بەپیرۆزکردنی بیرەکان بێنین بۆ ئەوەی بەشداری لە دروستکردنی فەزایەکی فیکری نوێ بکەین ، لە رێگای ئەو فەزایەوە واز لە هەردوو عەقڵیاتەکە بێنین عەقڵخوازی کۆن و مۆدێرن ئەو عەقڵخوازیانەی کە چیتر توانای تێگەیشتنی رووداوەکان و توانای دروستکردنی جیهانیشیان نیە . مرۆڤ چیتر تاقەتی پەرستنی ئسوڵ و نموونە و تێکستەکانی نەماوە ، ئەوەی ئەمڕۆ مرۆڤ پێویستێتی بریتە لە دەرچوون لە سەردەمی پیرۆزخوازیی ، چ کۆن بێت یان نوێ ، ئەو سەردەمەی ئەوی گەیاندووەتە ئەم کۆتاییە پڕ ئابڕوچووەی کە بە دڕندەیی و توندو تیژیەکەی هەرچی شتە سووتاندویەتی .

ئەتوانین بڵێین بە بێ دوودڵی و تا رادەیەک کەمتر لە رووی مرۆڤایەتیەوە ، مێژووی مرۆڤایەتی سەرنەکەوتوو ، کۆتاییەکی دۆڕاوی مرۆڤی بە مرۆڤکراو ئەنووسێتەوە، واتە مرۆڤی نموونەی باڵاو بڕوا راستی و بیرە موجەڕەدەکان .
مانای کۆتایش بریتیە لە پێکهاتنی توانای نوێی کە بوار بە بوونەوەری چالاک ئەدات ، بەو جۆرە لەگەڵ خوودی خۆیدا مامەڵە نەکات بەوسیفەتەی ئەو پەیامبەری راستی و ئایەتی حەق و پارێزەری ئازادی و دادپەروەری و ، سەرگولی نەتەوەو مرۆڤایەتیە . تا ئەو کاتەی مرۆڤ لەژێر باری بەها پیرۆزەکان شەتەک ئەبێت ، ئەوبەهانەی کە بە ئارەزووی دوژمنخوازی و نێرسسیەت وهەڵێژاردەیی مینرێژکراوون . ئەو بوونەوەرە پیروبەتەمەنە، ئەوەی کە ئێستا پێویستییێتی بریتیە لە رزگاربوون لە قورسایی ئەو وەهمانەی کە مۆرکێکی لاهوتی و میتافیزیکی و باڵاییان هەیە ، چیتر مرۆڤ تواناو ئارەزوی ئەوەی نیە ، رەنگە پێویستیشی بە یارمەتیەکانیشی نەبێت . گەر وانەبێت ئەی چۆن راڤەی ئەوە ئەکرێ کە خاوەن بیروڕا راست و پرۆژە رزگاریخوازەکان ، لە پێشێلکردنی ئەو شتەی کە بانگەشەی بۆ ئەکەن زیاتر هیچی تر نازانن، بە هەڵگەڕانەوەیان دژ بەیەک و لەناوبردنی یەکتری ؟

واباشترە کەسانی خاوەن بەسەرهاتە مەزن و داوا خەیاڵیەکان پێش هەموو شتێک لەگەڵ خودی خۆیان مامەڵە بکەن ، بەوسیفەتەی ئەوان پێکەوەو لەگەڵ یەکتری بریتین لە کۆمەڵێ کارئاشنا و

نێوەند ، لەو بوارەدا کاری سەرەکیان بریتیی نیە لە بەرجەستەکردنی نموونە ئەزەلی و لەپێشینەکان دەربارەی ئازادی و کەرامەت و دادپەروەری ، بەڵکو بریتیە لە خولقاندنی ئەو بوارەی کە رێگا خۆش ئەکات بۆ دروست کردنی توانا بۆ رووبەروبوونەوەی گۆڕانکاریەکان و کەوتنەپێشی شتە نادیارەکان ، بەجۆرێک تواناکانی تاک فراوان و دەوڵەمەند بکات ، بەرادەی ئەوەش کەسانی تر لە نێوان ئەوو پێویستی و حەزەکانی ئەودا ببن بە نێوەند ، واتە لە رێگای پەیوەندیەکانی گۆڕین و مامەڵەکردن ئەوەی لە گەڵ کەسانی وەکو خۆی دروستی ئەکا، بەو رادەیەش لە دروستکردنی خودی خۆی و گۆڕینی بەدەستەوەدانەکانی سەرکەوتوو ئەبێت. بەم مانایە کاری مرۆیی تەنیا بریتی نیە لە بەرجەستەکردنی بیرێکی ئامادە ، بەڵکو گۆڕانە گۆڕانی کەسی هۆشمەند لە عەقڵیەوە، بە دروستکردنی ئەو شتەی وا لە بیری ئەکات ببێتە هەڵسوڕێنەری تواناکان ، یاخود ئەوەی کردارەکانی بۆ ئاسۆی پەیوەندی و گۆڕینەوەکان ئەگۆڕێت. بەمجۆرە شێوەی نوێ ئەو بوونەوەرە تێئەپەڕێنێ کە پرۆژە نوێیەکانی پەکیان کەوتووەو بەرادەی ئەوەش لە ژێر باری گرانی شتە کۆنەکاندا ناڵانویەتی ، واتە ئەو مرۆڤە مرۆڤی مرۆڤایەتی نیە کە خاوەنەکانیان تووشی سەرسوڕمانی شتە چاوەڕوان نەکراوەکان ئەبن، بەڵکو شێوەیەکە لەگەڵ رەخنەی مرۆڤدا لەدایک ئەبێت ، لەرێ ی هەڵوەشاندنەوەی بەمرۆڤبوونە بەسەرچووەکان دروست ئەبێت ئەومرۆڤانەی خاوەن وەهمی هەڵخەڵەتێنەر و مەبەستی بە مین رێژکراو و وەهمە وێرانکەرەکانن.

نێوەند نەک بەرپرسیار

مرۆڤی نێوەند ئەو مرۆڤەیە کە خۆی لە بوونەوەرەکانی دیکە بە باشتر نازانێ، بەڵکو خۆی بەو کەسە دائەنێت کە لە نێوەندی سروشتدا ئەژی وبەشێکە لە پێکهاتەکانی و ، لە نێوان تاکەکانیدا لەسەر بناغەی دروستکردنی نێوەند و خولقاندنی نێوەندەکان پەیوەندی دروست ئەکات ، ئەمەش لە پێناوی پەیوەندی و پێکەوە ژیان. مادەم مرۆڤ هەمیشە خۆی ئەو پرنسیب و بەهایانە پێشێل ئەکات کە خۆی پیرۆزی ئەکات و هەوڵی جێبەجێکردنی ئەدات. بۆیە ئەم جۆرە ئەرکە نێوەندیە باشترو لە پێشترە لە ئەرکەکانی پەیامبەری ونێردراوی و خودایی و باڵایی. ئەم ئەرکە ئەرکێکە حەزەکانی دوژمنایەتی کەمئەکاتەوە ئەو حەزەی کە مرۆڤی بەها باڵاو نموونە موجەڕەدەکان مومارەسەی ئەکەن.

ئەم شێوە بکەرە مرۆییە، نە باڵایەو و نە پایین ، نەخواییەو و نە شەیتانی ، نە مەزنەو و نە دزێوو، نە تاکە رەهبەرە و نە کەسێکی نێو رەشە خەڵکە ، بێگومان نە ماتەریالییەوە نە ئایدیالیستی ، نە پاڵەوانی بێ وێنەیە و نە پەککەوتەی دەست و پا شکاوو . ئەم شێوە وێنە دژبەیەکانە هەریەکەیان ئەوی تر بانگ ئەکات ، بەرادەی ئەوەش هەریەکەیان ئەبێتە هۆی لەدایکبونی ئەوی تریان . کەواتە

مرۆڤی باڵا بەرهەمی مرۆڤی پایینە یان بە پێچەوانەوە لەبەر ئەوەی بێ گرگنەکان سوپەرمانەکان بوونیان نابێت ، ئەمەش حاڵی مەزن و گەورەو بەناوبانگەکانە ، بەڵام ڕەنگە بوونیان بەو جۆرە نەبێت کە هەن، بۆیە ، بکەری مرۆیی نوێ ، ناڵێت من ڕزگارکەرو ئازادکەری مرۆڤایەتیم هەروەها چاوەڕوانی ئەوە ناکات یەکێک بێت و ڕزگاری بکات ، بەڵکو ئەو وا هەڵسوکەوت ئەکات کە بەرامبەر بە خودی خۆیی و ئەوانی تریش بەرپرسیارە ، هەروەها هەوڵ ئەدات لە ڕێگای توانای داهێنان و خولقاندن پارێزگاری سەربەخۆیی خۆی بکات.

داهێنەر نەبڕوا و نە ووتار کۆیلەی ناکەن و شوناسنامەو وێنەکانیش یەخسیری ناکەن ، ئەسڵ و فەسڵ و ناوو نموونەی تاک داگیری ناکەن. بەڵکو داهێنەر لەگەڵ خودی خۆی و کەسانی تر ،لەگەڵ شت و واقیعەکەیدا مامەڵە ئەکات، لە پێناوی ئەوەی کە ئەو حاڵەی تێیدایە ولە ڕووی بیرکردنەوەو کارکردن بگۆڕێت، ئەمەش بە دروستکردنی ئەو بوارە ئەبێت کە ڕێگای تازەکردنەوەی شێوازو نوێکردنەوەی نێوەندەکانی بۆ خۆش ئەکات، بە ڕادەی ئەوەش بواری بۆ ئەرەخسێنێ تا ڕۆڵی بگۆڕێ و ئەرکەکانی داهێنێ.

مرۆڤی نێوەندی لە نێوەند جیهانێکدا کە بەردەوام و بێ ڕاوەستان خەریکی پارچەپارچەبوون و قڵیشبوون و گۆڕان و پەلەکردن و بڵاوبوونەوەوفراوانکاریە. ئەو مرۆڤەیە کە توانای دروستکردنی دەلالەت و کۆپیکردنی مانای ، گۆڕینی وێنەو ڕوخسارەکانی هەیە، توانای شکاندنی قاڵب و نموونەو ، داهێنانی شێوەو نموونەکان ، خولقاندنی چەمک و شێوازەکانی هەیە. بەمجۆرە کارەکە پەیوەست نیە بەو بوونەوەرەی کە ئەسیری سروشتێکی جێگیرو ڕاستیەکی باڵاو بیرێکی ئەزەلیە. هەروەها ئەو نموونەیەک نیە لە نموونە باڵاکان یاخود ئەسڵێکی هەڵبژێردراو یا نموونەیەک نیە کە پەیڕەو بکرێت ، بەڵکو بوونەوەرێکە لەپڕ لەدایک بووە ، ڕەنگە لەناویش بچێت ، بەڵام بەسودفە لەناوناچێت، بەڵکو لە ئەنجامی کاروو کردەوە مەرگبارەکانی خۆی لەناوئەچێت . ئەم جۆرە بوونەوەرە لەسەر سنوورەکانە یان لەدووڕیانەکاندا ، لە نێوان هەڵوێست و هەڵبژاردنەکاندا وەستاوە ، واتە لە نێوان هەڵسوڕێنەری تواناکان دوودڵە. ئەمڕۆ بە شێوەیەکی بێ وێنە لەگەڵ گەشەکردنە گەورەو مەزنەکاندا تواناکان لە زیادبووندان ، بە تایبەت لە ڕووی تەکنیکی پەیوەندی و سیستەمەکانی ژمارەیی کە بوار بە مرۆڤ ئەدەن لە ڕێگای گەمەی ژمارەکانەوە ئەو ژمارانەی کە بەڕووی پێکهاتنە بێکۆتاییەکان کراونەتەوە، کۆمەڵێ جیهانبینی گریمانی دروست بکەن ئەم کارەش بەمەبەستی چالاکی و هەنووکەیی مەرجێکە بە مەبەستی مومارەسەکردنی بوون.

بەمجۆرە ، شێوەی نوێ ی پەیوەندی مرۆیی بەرادەی ئەوەی پەیوەندیەکی بەردەوامیە پەیوەندیەکی ژمارەییشە . هەروەها بەرادەی ئەوەی پەیوەندیەکی گۆڕانکاریە بەو ڕادەیەش نێوەندیە ، بەم مانایە توانای دۆزینەوەی شێوازو نێوەندانەی هەیە کە لە میانەیاندا کاریگەری و چالاکی خۆی لە نێو جیهانی خۆی و بەسەر خودی سروشتدا مومارەسە ئەکات. لەگەڵ ئەمەشدا ئەو بۆ ئەوە کار ناکات تا

لەگەڵ ئەو سیستەمەی بەسەریا سەپێنراوە بگونجێ و دەقاودەق لەو بچێت ، وەک ئەوەی سروشت و توانا بێت، بەڵکو بۆ ئەوە کار ئەکات تا توانای خۆی لە ڕێگای دۆزینەوەو دروستکردن بۆ پێشئامادە و بڕین دەستنیشان بکات بەجۆرێک تا سنووری خودی خۆی ببڕێت و دەستکەوتەکان بگۆڕێت، یاخود خۆی لە شتە پێشینەکان ڕەهاکات بۆ ئەوەی پێش ئایندەی خۆی بکەوێت، نەک بە مەبەستی بەردبارانکردن و پەیامبەرێتی بەڵکو بە مەبەستی خوڵقاندنی واقیع و دروستکردنی ڕاستیەکان.

ئەوەی مرۆڤ دروستی ئەکات جێبەجیکردنی نەخشەیەکی توندوتۆڵ نیە کە وا لە واقیع بکات مومکین بێت، بەڵکو شتێکە سنوورەکەی تێئەپەڕێنێ بەو ڕادەیەش کە سنووری خودی خۆی تێئەپەڕێنێ ، هەروەک ئەو پەیوەندیەی لە نێوان مرۆڤ و ئەو تێکست و کەرەستە و کارو ڕووداوانەیە کە دروستی ئەکات ، ئەم بەرهەمانە کەم وزیاد ئەکەن، یا جیاواز دەبێت لەوەی کە مەبەستێتی . ئەمەش وا لە مرۆڤی خوڵقێنەر ئەکات ، ببێ بەسەرچاوەی توانا ، بەهەمان ڕادەش تەسلیمی سودفەو لەپڕەکانی ئەکات، بەجۆرێک وای لێ ئەکات لە نێوەند ئەو ئەگەرانەی بەرووی باشترو خراپتردا ئەکرێنەوە بیرکاتەوەو کار بکات ، بە مەبەستی سەرسەختی و جەربەزەیی ، ئەمەش بەمەبەستی بەرهەمهێنانی ڕێگرو قەیران، یا بەرەو داهێنانی چارەسەرو چاککاریەکان. قەیرانەکانی بارودۆخی مرۆیی بریتیە لەوەی :کە مرۆڤ ئەو بوونەوەرەدوودڵەیە لە نێوان سەرکەوتن و ژێرکەوتن ، وێرانەو گەشەکردندا .

ئەم شێوە نوێیە کە هەندێ کەس ناوی لێ ئەنێن مرۆڤی ژمارەیی یا مرۆڤی گەردوونی یان مرۆڤی بە جیهانیکراوو ، دوایین مرۆڤ و مرۆڤی ڕێبوار [1]، ناوی مرۆڤی نێوەند یا منی بەردەوامی لێ نراوە ، ئەو مرۆڤەی کە ئیمکانیاتی نوێ بۆ پەیوەندی بە بوونی خۆیەوە دائەهێنێت و بەو توانایەش جومگەی باڵاو پایین یان شاری بەخواکراوو شەریعەتی جەنگاڵ تێئەپەڕێنێ ، بە مەبەستی دروستکردنی پەیوەندیی لە نێوان خەڵکانێکدا کە لایەتی ئاسۆیی و گۆڕینەوە تیایاندا زاڵە بەسەر لایەنی ستوونی و دەسەڵاتداری ، بە ڕادەی ئەوەش ئەو ئاسۆیە والاَ ئەکاتەوە کە یارمەتیدەربێت بۆ دەربازبوون لە سنووری مرۆڤی مرۆڤخوازی و،چوون بەرەو سەردەمی پاش مرۆیی.

بێگومان لێرەدا مەبەست لە زاراوەی ((پاش مرۆیی)) مەبەست لە مانا حەقیقیەکەی نیە، بەڵکو مەبەست مانا مەجازیەکەیەتی ، لێرەدا مەسەلەکە پەیوەندی بە بوونەوەری نوێوە نیە ، بەرادەی

---

[1] هەوڵێکی گرنگ هەیە تیشکی ئاشکراکردن ئەخاتەسەر شێوەی مرۆیی نوێ ، کە دەستی بە دروستبوون کردووە؟ بۆ ئەم مەبەستە بگەڕێوە بۆ فرانک تینلاند ، مرۆڤی ڕێبوار (L´Homme Aléatoire) بلاوکراوەکانی زانکۆی فەرەنسی ، پاریس 1997

ئەوەی پەیوەندی بە بوونێکی شێوە نوێ هەیە کە تەکنیکی زانیاری و تەقینەوە مەعریفیەکان فەراهەمی ئەکەن.[2]**

ئەمەو لەگەڵ ئەوجیاوازیەی کە لە نێوان هەردوو چەمکەکەی کۆتایی و چەمکەکەی فۆکۆیامادا هەیە ، لای فۆکۆیاما زۆرجار بۆ بەکارهێنانی کۆتایی لایەنی زاڵ لایەنی سیاسی و ئابووریە دەسەڵادارترە لەچاو لایەنەکانی دیکە ، هەر ئەمەش وای لەو زاتەکردووە بڵێت ئاسۆی گەشەکردنی مرۆڤ لە لیبرالیەتی دیموکراتی و بازاڕی ئازادا دێتەدی ، تا ئێستاش ئەو هەر بەرگری لەم چەمکە ئەکات ، ئەو پێ ی وایە ئەو رووداوو گەشەکردنانەی لەم دە ساڵانەی دواییدا روویانداوە بەو مانایەی کە ئەم چەمکەیان تێدا بەکارهاتووە، پێویست بەوە ناکات چاوی پێدا بخشێنرێتەوە.ئەمە لە کاتێکدا من بە مانایەکی تر زاراوەکانی کۆتایی رۆشنبیر یان پاش مرۆیی بەکارئەهێنم ، بەوجۆرەش بونیاد ئەنرێ کە لە ئاسۆی مۆدێرنیزم بە هەردوو لایەنە فیکری و سەربازگە ئایدیۆلۆژیەوە بڕواتە دەرێ و ، هەنگاو بەرەو ئاسۆیەکی نوێی چەمک و پەیوەندیەکانی نێوان مرۆڤ بنێت.

بەهەرحاڵ بەجیهانیبوونی من لە ژێر کاریگەری شۆڕشی زانیاری و ژمارەییەکان ، بوار بە ورپاککردنەوە لە سڕبوونی مرۆڤایەتی ئەدات ، بەرادەی ئەوەش بەرەو نێو سەردەمی پاش مرۆیی مرۆڤخوازیمان ئەمانبات ، ئەویش بە هەڵوەشاندنەوەی وێنە و شێوە کۆن و مۆدێرنەکان ، ئەو شێوەو وێنانەی ئەبنە هۆی هێنانەکایەی مەینەتی مەعنەوی و قەسابخانەی مرۆیی سەرەڕای کارەساتە سروشتیەکان .

گەر دروشمی مرۆڤی مرۆڤخوازی بریتی بێت لە دروشمی ((خۆتبە)) ئەوا دروشمی پاش مرۆیی بریتیە لە : خۆت مەبە ، کەسی کەش مەبە ، تەنانەت لە کەسی تریش مەچۆ ، بەڵکو ((لەو حاڵەتە دەرچۆ کە تیایدایت)) بۆ ئەوەی بتوانی بەڕێوەبەرایەتی پەیوەندی نێوان خۆت و کەسانی تر بکەی ، بە مەبەستی داهێنان و خوڵقاندن ، بەدیهێنانی ئەمەش بە زمانی دایەلۆگ و وتوێژوو چارەسەرکردن ئەبێت ، یا بە عەقڵیەتی بەشداریکردنێکی چوست و چالاک و بەرپرسیاری ئاڵوگۆڕخوازی (المتبادلە) . ئەمەیە مرۆڤی نێوەند، بە شوناسنامە بەرهەمهێنە و بەها گۆڕانکاریخوازەکەی ، بە بیری

---

* رەنگە ئەندازەیی بۆماویی لە نەوەکانی داهاتوودا هەروەک زیندەوەرزانان پێشبینی ئەکەن بوار بدات بە گۆڕینی شێوەی سروشتی مرۆڤ ، لە رێگای دەستکاریکردنی نەخشەکانی بۆماوەیی مرۆڤەوە، بەجۆرێک ئەنجامەکەی بەرهەمهێنانی مرۆڤێکی نوێی تێکەڵە ئەبێت ، جۆرێکی نوێیە لە بوونەوەرەکان. ئەم جۆرە ئەگەرە کراوە و ترسناکانە وایان لە فۆکۆیاما کرد کە چاوێکی رەخنەیی بخشێنێتەوە بە دەستەواژەکەی لەمەڕ کۆتایی مێژوو، بەوەی کە بڵێت من چەمکی ((کۆتایی)) م وەک مانا هیگڵی و مارکسییبستیەکەی بەکارهێناوە بۆ پێشکەوتنی مرۆڤایەتی ، واتە لە خودی ئاسۆیی مرۆڤایەتیەوە بەکارمهێناوە. بەڵام کۆتایی راستەقینەی مرۆڤ و مێژوو پێکەوە بە هۆی تەکنیکە بیۆلۆژیە مەزنەکانەوە دێتەدی ئەوەی کە رەنگە مرۆڤ رەفزکاتەوە بۆ دامەزراندنی مێژوویەکی نوێ لەگەڵ ئەو مێژووەدا سەردەمی پاش مرۆیی دەست پێ ئەکات. لە چاوەڕوانی ئەم کۆتاییە ترسناکەدا ، ئەوا دەستەواژەی ((پاش مرۆیی)) بە تەواوی و بە پێ ی ئەوەی لەم کۆتاییەدا بەکارم هێنا لە دەلالەتە مەجازیەکەی خۆی ناچێتەدەرەوە.

پێکهاتوو عەقڵی پەیوەندیداری ، و لۆجیکی وەرچەرخان و هەستە کرداریەکەی . واتە بە هەموو ئەوتوانایەی بەکاریدێنێت بۆ دەرچوون لە حاڵەتی نێرسیسیەتی وێرانکەر بە مەبەستی چوون بەرەو ((بەکەونبوونێک)) کە پڕ لە بەرپرسیاری بێت، بریتی بێت لە لێبووردن و ئاشتیخوازی ، بەجۆرێک هەڵسوکەوتەکەی وا دەرکەوێت کە بەرپرسیارە بەرامبەر بە خودی خۆی و جۆرەکانی خۆی و، بەرپرسیارە بەرامبەر بە سروشت و بوونەوەرەکانی سروشت .

فەرهەنگی زاراوەکان

هەندێک زاراوە لەم کتێبەدا هاتوون پێویستیان بە روونکردنەوەو شیکردنەوە هەیە جا ئیتر ئەو زاراوانە وەرگێڕاوبن یان بابەتی بن.

- سیبرانی: **Cybernétique**

سیبرانی بریتیە لە زانستی کۆنترۆڵکردن و دیسپلینکردن. سیبرانی بریتیە لە وەسفکردنی واقیعێ یان جیهانێک کە دەرئەنجامی شۆڕشی زانیاریەکان بەهۆی تەکنیکە مەزن و ئاڵۆز و پەیوەندی و چاوەدێری و کۆنترۆڵکردن لە مەودای دوورەوە ئەڕەخسێ.

- سیبرانی ، فیرتواڵ ، روانینخوازی **Virtuel**

روانینخوازی وەسفکردنی کۆمەڵێ زاراوەی جیهانی سیبرانی و رووداوەکانێتی، هەر لە وێنەو پەیام و ژمارەو تێکستەکانەوە تا ئەگاتە کاڵای ئەلیکترۆنی ئەوانەی سرۆشتێکی روناکی شەپۆڵئامێزیان هەیە، ئەو شەپۆڵە رووناکیەی لەسەر زەوی و لە بۆشاییەوە بە خێرایی تیشک ئەنێردرێ و بڵاوئەکرێتەوە لە پونتێکەوە بۆ پونتێکی تر .بەدەستەوەدانە سیبرانیەکان ، وەک ئەوەی کۆمەڵێ بەرهەمی ئەلیکترۆنین ، نە زەینین و نەڕوانین ، بەڵکو بریتین لە کۆمەڵێ شت دروست ئەکرێن و ئەخولقێنرێن ، ئەکرێت لە رێی تۆڕو کۆمپیوتەرەوە ببینرێت و بخوێنرێتەوەو مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. کەواتە سیبرانی بوونێکی بینیاری و واقعی هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا جیاوازی لەگەڵ بوونە واقیعی و هەستپێکراوەکان هەیە. سیبرانی ئەوەندە نەرم و نیان و لەرزۆکە هەر ئەڵێی شتێکی ناماتەریالیە.

لێرەوە سیفەتی بەرهەمی ((ناسکیان)) پێ بەخشراوە، هەروەها بە بەراوردکردنی لەگەڵ ئەو شتانەی لە جیهانی واقیعیدا هەن پێشیان ووتووە ((نە گیر))..((شتێکە بە دەست ناگیرێت...وەرگێڕ)). بەم مانایە زیاتر لەو شەپۆڵە رووناکیانە ئەچێت کە لە بۆشاییدا بڵاوئەبنەوە. ئەمەش وای لێکردم ووشە فەڕەنسیەکە بە ووشەی ((روانینخوازی)) وەرگێرم. لێرەشدا فیرتواڵ واتە ئاسمان و بۆشایی. هەروەها لە ماناکانی دیکەی فیرتواڵ واتە شتێک زۆر ناسک و نەرم و نیان بێت، هەروەها نێوەندێکە لە کۆندا ئەو بڕوایە هەبوو ئەم نێوەندە رووناکی و کارەبا ئەگوێزێتەوە، ئەویش بەهۆی ئەو توانایەی کە هەیبوو بۆ چوونە نێو شوێنە جۆراوجۆرەکان و هەروەها توانای گواستنەوە هەموو جۆرە شەپۆڵە رێبڕەکانیشی هەبووە. بەمجۆرە واقیعی سیبرانی ، نە واقیعی شتە بینیاریەکانە نە واقیعە زەینیەکان، بەڵکو لە نێوان جیهانی ماتەریالی و جیهانی ئایدیالیستیە. لەگەڵ ئەمەش زاراوەکانی دیکەی تریش بەدوورناگرم وەک : دانراوی ودەستکرد و گریمانی و و خەیاڵی و هەروەها ئەو زاراوانەی دیکەی تریش کە بۆ وەسفکردنی هەندێ لە سیفەتەکانی جیهانی سیبرانی بەکاردێت.

• زەمەنی واقیعی **Temps Reél:**

ئەو زەمەنەیە کە بە خێرایی تیشک رێ ئەکات.

• کرێکارانی مەعریفە **Travailleurs de la Connaissance:**

کرێکارانی مەعریفەو کرێکارانی راگەیاندن ئەو زاراوانەن لە ئەدەبیاتی بەجیهانیبوون و بەزانستبووندا بەکاردێن. ئەم زاراوەیە ئاماژەیەکە بۆ بکەرێکی کۆمەڵایەتی نوێ بەبەکارهێنانی بەرنامەی زانیاری و چارەسەرکردنە ئەلیکترۆنیەکان کارئەکات و بەرهەم دێنێت.

• مەزن **Hyper**

مەزن واتە دواین سنوور لە رووی هێزو کاریگەری و خێرایی و گواستنەوە.

• واقیعی مەزن: **Hyperréel**

واقیعی مەزن زاراوەیەکە جان بودریار بۆ وەسفکردنی جیهانی سیبرانی و دەستکەوتەکانی جیهانی سیبرانی دایڕشتوە. کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ئەم جیهانە ، بەهۆی ئەو نەرمونیانی و ناگرەرەی کە هەیەتی لە جیهانێکی نا واقیعی ئەچێت ، ئەم جیهانە ، بەهۆی ئەو هەموو پشتپێبەستنەی کە لە بەڕێوەبردنی جیهان و شتەکان پێی ئەبەسترێت لە واقیع واقیعیترە.

• تێکستی مەزن **Hypertexte**

تێکستی مەزن ئەو تێکستە پێکهاتەیە کە سێ سیستەمی پەیوەندی تێدا کۆئەبێتەوە ئەو سیسنەمانەش بریتین لە سیستەمی نووسراوو بینراوو بیستراو.

• سێنتەری مەزن **Hypercentre**

سێنتەری مەزن زاراوەیەکە پۆل ڤیریلیۆ بەکاریهێناوە بۆ وەسفکردنی ئەو گۆڕانەی کە پاش شۆڕشی پەیوەندیەکاندا بەسەر واقیعی شاردا هاتووە ، لە فەزای سیبرانیدا شاری هاوچەرخ خەریکە ئەبێتە دەوروبەر، تێیدا سێنتەرێ بۆ پەخشکردن و وەرگرتن دروست ئەبێت ، لە هەموو شوێنێک هەیە و بەهەمان رادەش لە هیچ شوێنێک نیە. لێرەوە ئەو شارەی خەریکە پێکدێت ڤیریلیۆ ناوی لێ ئەنێت، شار/ جیهان یاخود شاری گریمانی فێرتوالی.

- میدیا **Médiologie**

میدیا بەشێکی زانستیە گرنگی بە لێکۆڵینەوە دەربارەی شێوازەکانی راگەیاندنی گشتی ئەدات. رێژەکەش بریتیە لە میدیاو نێوەندایەتی. گومانی تێدا نیە ئەم سەردەمە بەوە وەسف ئەکرێت کە سەردەمی میدیاو نێوەندەکانە . لەگەڵ ئاماژەیەک بۆ ئەوەی کە ریجیس دوبریە بەشی میدیای کردەوە، بەو سیفەتەی گرنگی تەنیا بە شتەکانی واقیع و ناوچەکانی واقیع نادرێن، بەڵکو بە پەیوەندیەکانی نێوانیشیان ئەدرێت ـ وەک پەیوەندی نێوان ئامادەکاری و کاڵا ، هەستەکان و ئامێر ، ئایدیالیست و ماتەریالیەکان.

- بە راگەیاندنبوون **Informatisation**

بەزانیارییبوون واتە بەخشینی سروشی راگەیاندن بە ژیان، بەرادەی ئەوەش بریتیە لە خستنەگەڕی توانای شۆڕشی زانیاری لە هەموو چالاکیە مرۆییەکاندا . لێرەوە کۆمەڵگای ئێستا بەوە وەسف ئەکرێت کە کۆمەڵگای راگەیاندنە لە بەراوردکردنی لەگەڵ کۆمەڵگای پێشوو ئەو کۆمەڵگایەی کە پیشەسازی بوو.

- بەکۆمپیوتەربوون

بەکۆمپیوتەربوون واتە بەکارهێنانی بانکی زانیاری و زاکیرەی ئەلیکترۆنی لە مەیانەکانی بەرهەمهێنان و بەڕێوەبردنی کاروباردا.

- بەژمارەبوون **Numéritisation**

بەژمارەبوون واتە گۆڕینی شتێک بۆ بونیادێکی ژمارەیی. ئەمەش بناغەی شۆڕشی پەیوەندیەکانە.

- بەمرۆڤبوون

بەمرۆڤبوون بریتیە لەو بڕوایەی کە مرۆڤ سەنتەری گەردونە و گەورەی سروشتەو بوونەوەرێکی باڵایە لە رووی بەهاوە بەسەر هەموو بوونەوەرەکانی دیکە ئەسەپێنرێت ، هەروەها بۆ حەزو ئارەزووەکانی خۆی بەکاریشیان ئەهێنێت.

- بەگەردونبوون

بەگەردونبوون بریتیە لە نەزعەیەکی دژ بە بەمرۆڤبوون ، ئەو مانایەی کە مەبەستێتی لە نێوان هەموو ماناکاندا ئەوەیە کە مرۆڤ بەشێکە لە بوونەکانی سروشت و بەرپرسیارە بەرامبەر بە پارێزگاریکردنی ژینگەو و بوونەوەرەکانی تر.

- **بەخواکردن Divinisation**

بەخواکردن یان بەیەزدانبوون بریتیە لە لێکچواندن و خۆوەسفکردن وەک خوا .

- **مرۆڤی ژمارەییی Homme Numérique**

هەر قۆناغێکی شارستانی و سەردەمێک مرۆڤی خۆی هەیە، بۆیە لەم روانگەیەوە ناوی مرۆڤ و شێوە مرۆییەکان زیادیان کردووە وفرەبوون ، پێشتر ئەوترا مرۆڤی دروستکەر ، و مرۆڤی بەخوابوو مرۆڤی ئابووری ، و مرۆڤی تەکنیکی. ئەمرۆش ئەوترێ مرۆڤی ژمارەیی ، پاش ئەوەی هەر شتەو لە بواری ژمارەوە بەراوردکردنێکی بۆ کرا.

- **ئینتەرنێت**

بەبێ هیچ زیادکردنێک ئەکرێ بە عەرەبی بووترێ ئەنتەرنێت ئەمەش دەلالەتە بۆ تەکنیکی پەیوەندیەکان، کۆمپیوتەرو تەلەفزێۆن و فیدیۆو ئامێرەکانی تەلەفۆن و فاکس و باقی شێوازەکانی دیکەی راگەیاندن هەر هەموویان پێکەوەپەیوەستکراون.

- **هاوولاتی ئینتەرنێت یان هاوولاتی نێوەندی Internaute**

هاوولاتی ئینتەرنێتی لەسەردەمی راگەیاندندا بریتیە لە بکەرێکی مرۆیی. ئەو هاولاتیە لە زەمەنی راستەقینەدا ئەو زەمەنەی بە خێرایی تیشک ئەڕوات هاولاتیەکی ئینتەرنێتیە، لەم زەمەنەی ئێستادا لەبەر بەرژەوەندی سێنتەریزمی مەزنو لە ئەنجامی حەقیقەتی سیبرانیدا پەیدابووە، شار سێنتەرێتی خۆی لەدەستداوە. لێرەوە ئەمرۆ چەند کۆمەڵەیەکی نوێ دروست ئەبێت ، هاوولاتی ئەو کۆمەلانە بریتین لە هاولاتیە نێوەندیەکان ئەوانەی لەسەر سنووری ولات و لە دووریانی شوناسنامەو پێکداچوونی کولتوورەکاندا نیشتەجێن.

- **منی پەیوەندی Moi Communicationnel**

لێرەدا (پەیوەندی) بە مانای چالاکیە زمانەوانیەکەی بەکارناهێنم، ئەو پەیوەندیەی بوار بە بەشداریکردنی گشتی لە فەزایەکی کۆمەلایەتی دیاریکراودا ئەرەخسێنێ. بەڵکو ئەم زاراوەیە پاش حەواڵەکردنی بۆ شۆڕشی پەیوەندیەکان بەکارهاتووە. بەم مانایە ئەکرێ بووترێت مرۆڤی پەیوەندی بە پلەی یەکەم بریتیە لە کرێکارێک لە کرێکارەکانی مەعریفە ، بە پلەی دووەم بریتیە لە هاوڵاتیەکی نێوەند؛ بە پلەی سێیەم نزیکترە لە نێوەند تا لە دەستەبژێر و پێشەنگ.

- **پاش مرۆیی Podthumain**

لێرەدا ئەم زاراوەیە بەکارناهێنرێت بە مانا بایەلۆژیەکەی ، بەڵکو بەکارئەهێنرێت بە مانا ئەنتۆلۆژیەکەی، واتە ئاماژە بە بوونەوەرێکی جۆری نوێ ناکات ، بەڕادەی ئەوەش ئاماژەکردنە بە شێوەیەکی مرۆیی نوێ .

- **نێوەند Medium**

ئەم زاراوەیە هەروەک چۆن بە مانا مەفهومیەکەی بەکاری ئەهێنم هەرواش بە مانا بەردەوامیەکەشی بەکاری ئەهێنم، لەبەرئەوەی ئەو چەمکانەی ئەهلی بیر بەرهەمی ئەهێنن تواناکانی تێگەیشتن دەوڵەمەند ئەکەن، بەڕادەی ئەوەش تواناکانی چاوپێکەوتن و بەردەوامی زیادئەکەن. دەربارەی ئەم چەمکە بگەڕێوە بۆ کتێبەکەم: وەهمەکانی دەستەبژێر ، چاپی دووەم ، سێنتەری کولتووری عەرەبی 1988.

- **لۆجیکی وەرچەرخان Logique Transformationnelle**

بە پێی تێگەیشتن و داڕشتنم بۆ لۆجیکی گۆڕانکاری ، ئەم چەمکە بریتیە لە لۆجیکی تێگەیشتن بەرادەی ئەوەش شێوەیەکە بۆ مومارەسەکردنی فیکری. زاراوەی ((وەرچەرخان)) واتا بیری زیندوو بەپیت توانای ئەوەی هەیە بگۆڕێت و ببێتە شتێکی دیکەو لەخۆی نەچێت، بە رادەی ئەوەش توانای گۆڕینی پەیوەندیەکانی خۆی بە واقیعیشەوە هەیە. لێرەوە زاراوەی ((تۆڕە وەرچەرخێنەرەکان)) م بۆ پێناسەکردنی چەمک و بیر بەکارهێنا. بۆ زیاتر روونکردنەوە بگەڕێوە بۆ کتێبەکەم : بەهاداری و پەیوەندی ، بەرەو لۆجیکی گۆڕانکاری ، سەنتەری رۆشنبیری عەرەبی، 1998.